

Smrt don Frane Bulića 1934.

Ivčević, Filip

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:415360>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO-TEOLOŠKO STUDIJ

FILIP IVČEVIĆ

SMRT DON FRANE BULIĆA 1934.

Diplomski rad

Split, 2024.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO-TEOLOŠKI STUDIJ

FILIP IVČEVIĆ

SMRT DON FRANE BULIĆA 1934.

DIPLOMSKI RAD
iz Crkvene povijesti
kod izv. prof. dr. sc. Josipa Dukića

Split, 2024.

SAŽETAK

Dana 29. srpnja 2024. godine spominjemo se 90-te obljetnice smrti hrvatskoga svećenika, arheologa i povjesničara don Frane Bulića. Umro je u Zagrebu 29. srpnja 1934. nekoliko dana nakon operacije žučnog kamenca. Vijest o tome odjeknula je u domaćoj, ali i svjetskoj javnosti. Mnogo godina prije smrti pripremio je sebi sarkofag za grobnicu kraj ruševina bazilike na Manastirinama u Solinu. Sarkofag je pronađen u Zviračama kraj Trogira, a preuredio ga je i ukrasio Pavao Bilinić. Nakon smrti, don Franino tijelo je izloženo u zagrebačkoj katedrali, a nakon toga je prevezeno u Split, gdje je izloženo u kapeli Bogoslovnog sjemeništa. Ondje su mu došli iskazati počast brojni ljudi, a od tamo je 2. kolovoza krenula sprovodna procesija ulicama grada Splita do prvostolnice, a završilo je polaganjem tijela u grobnicu na Manastirinama. U ovome će se radu analizirati i don Franina oporuka.

Ključne riječi: Frane Bulić, sarkofag, Manastirine, oporuka, sprovod.

UVOD

Mnoge je velikane kroz povijest dala naša zemlja, a dosta je njih poteklo iz škrteg dalmatinskog krša. Jedan je od njih i don Frane Bulić, svećenik, arheolog, povjesničar, konzervator i političar rođen u Vranjicu 4. listopada 1846. Arheolog svjetskoga glasa, umro je u Zagrebu u noći s 29. na 30. srpnja 1934., što znači da ove godine obilježavamo 90-u godišnjicu njegove smrti. Njegov je rad već obilno proučavan i o tome je već naširoko pisano, stoga bi ponovno pisanje o tome bilo suvišno. Međutim, kao što i sam naslov rada sugerira, tema ovoga rada bit će jedan manje obrađen dio don Franinog života, a to je priprema mjesta ukopa, njegova smrt i sprovod. Imat ćemo prilike vidjeti što je sve morao učiniti da si ispuni veliku želju, a to je ukop na Manastirinama kraj bazilike salonitanskih mučenika.

Prvi dio rada bavit će se time kako si je don Frane nabavio sarkofag i dao ga urediti za svoje posljednje počivalište te raznim dozvolama koje je trebao dobiti za ukop. Priprema je grobnice zahtijevala mnogo sredstava, vremena i rada, kao što ćemo imati prilike vidjeti u daljnjem tekstu.

U drugom dijelu bit će riječi o okolnostima njegove smrti, kakav je odjek njegova smrt imala u javnosti te o njegovim posljednjim željama izraženim u oporuci. Čitajući riječi iz njegove oporuke, može se vidjeti don Franina osobnost, koja je izvana bila čvrsta i prkosna, ali iznutra vrlo topla i empatična za bližnjega.

Pogreb i razne počasti koje su mu odane tema su trećeg dijela. Od postavljanja na odar u zagrebačkoj katedrali pa sve do ukopa na Manastirinama, don Franino je tijelo svugdje bilo dočekano s poštovanjem. Njegov je sprovod, kako ćemo vidjeti, bio veliki događaj koji je okupio veliki broj ljudi iz različitih krajeva i slojeva društva, a na čije je živote don Frane imao veliki utjecaj.

1. KRATKI ŽIVOTOPIS DON FRANE BULIĆA

Prije nego što krenemo na postavljenu temu, ovdje ćemo donijeti kratak pregled njegova života kako bismo mogli vidjeti njegov zaista velik doprinos hrvatskom narodu kroz razna područja njegova djelovanja te čitajući njegov životopis shvatiti poticaje za pisanje ovog rada. Također, ovaj će kratki pregled pomoći čitatelju u kronologiji događaja koji se obrađuju.

Don Frane Bulić rođen je 4. listopada 1846. godine u Vranjicu u obitelji Ivana i Kate rođene Grubić. Obrazovanje je započeo u Pučkoj školi u Priku kod Omiša 1852. godine., a od 1856. godine pohađa gimnaziju, također u Priku.¹ Školovanje nastavlja u Klasičnoj gimnaziji u Splitu 1861. godine. Nakon završetka gimnazije 1865. godine odlazi u Zadra gdje upisuje teološki studij kojeg završava 1869. godine. Za svećenika je zaređen 14. veljače iste godine, a mladu je misu slavio u rodnome Vranjicu 30. listopada 1869.² Po završetku studija i primanju svetog reda odlazi u Beč na studij klasične filologije i slavistike. Kako nije položio ispit zrelosti, vraća se 1870. godine u Zadar kako bi to obavio. 1873. godine, na nagovor profesora Aleksandra Conzea, studij klasične filologije i slavistike zamjenjuje studijem klasične arheologije.³

U rujnu 1873. godine Bulić je primio prvo namještenje kao mjesni učitelj u splitskoj klasičnoj gimnaziji.⁴ Već sljedeće godine don Frane odlazi u Dubrovnik gdje se zaposlio kao učitelj u hrvatskoj gimnaziji. Dok je ondje službovao, uredio je lokalnu numizmatičku zbirku i pisao o njoj. Godine 1877. ponovno odlazi u Beč kako bi položio državni profesorski ispit te sudjeluje na epigrafičkom seminaru pod vodstvom Otta Hirschfelda.⁵ Pošto se vratio iz Beča, imenovan je za školskog nadzornika kotara Zadar – Benkovac 1878. godine. Tada počinje i pisati za *Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata*. Od 1880. godine postaje i konzervatorom područja Zadar – Benkovac.⁶ Vodeći se ljubavlju prema slavenskom bogoslužju i glagoljici koju mu je usadio don Mihovil Pavlinović, sljedeće je godine don Frane odlučio položiti ispit kako bi mogao vršiti glagoljaško bogoslužje. Također, uz podršku don Ivana Danilova, zalaže se za

¹ Nenad Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, Nenad Cambi (ur.), Splitski književni krug, Split, 1984.; Josip Dukić, *Nije sve tako crno*, Kulturno društvo Trilj, Košute, 2016., 154.

² Milan Ivanišević, *Uz obljetnicu Don Frane Bulića*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 121.

³ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 10; Milan Ivanišević, *Uz obljetnicu Don Frane Bulića*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 121.

⁴ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 10; M. Ivanišević, *Uz obljetnicu Don Frane Bulića*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 121.

⁵ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 10; M. Ivanišević, *Uz obljetnicu Don Frane Bulića*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 121.

⁶ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 12; M. Ivanišević, *Uz obljetnicu Don Frane Bulića*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 121.

tiskanje staroslavenskih misala na latinici kako bi se olakšalo i proširilo slavensko bogoslužje.⁷ U Split se vraća 1883. godine kada je imenovan ravnateljem Klasične gimnazije i Arheološkog muzeja te postaje konzervatorom Središnjeg povjerenstva za splitsko područje. Kao ravnatelj Gimnazije dovršio je pohrvaćivanje nastave te se zalagao za očuvanje nastave klasičnih jezika. Austrijske su ga vlasti smijenile s položaja ravnatelja Klasične gimnazije 1896. nakon što je nekoliko đaka oštetilo slike Franje Josipa u učionicama što je on (svjesno) propustio sankcionirati. Don Frane, poznat po ljubavi prema hrvatskom nacionalnom identitetu, nije htio progoniti svoje učenike zbog te iste ljubavi, zbog čega su mu učenici bili doživotno zahvalni.⁸

U svome je znanstvenom radu don Frane bio vrlo plodonosan o čemu svjedoči velik broj otkrića i pisanih radova. Sudjelovao je na istraživanjima brojnih lokaliteta na području Solina i okolice te u ostatku Dalmacije. Ovdje ćemo kratko navesti neke od brojnih lokaliteta koje je istraživao: Salona (Manastirine, Marusinac, Kapljuč, *Hortus Metrodori*, episkopalni kompleks, amfiteatar, teatar i mali hram, „Pet mostova“, terme), Solin (Šuplja crkva, Gradina i Otok), Klis (Crikvina - crkvice), Rižinice (ostaci benediktinskog samostana), Slano kod Dubrovnika (starokršćansko groblje), Grohote na Šolti (starokršćanska bazilika), Sinj (nadgledao istraživanje Aequuma), Bublin (Crkvena ispod Dikovače u suradnji s Ivanom Tonkovićem), Biskupija kod Knina, Trogir (sveti Martin), Bijaći (Sveta Marta), Kaštel Novi (sveti Petar u Mirima), Kaštel Gomilica (sveti Kuzma i Damjan), Kaštel Sućurac (Gajine), Split (sveti Martin, Sustipan i Sutrojica), Sv. Petar ili Sv. Stjepan u Selu, Priko kod Omiša (sveti Petar).⁹ Neka od istaknutijih otkrića uključuju pronalazak natpisa s imenom kneza Trpimira u Rižinicama 1891. godine, ostatke benediktinskog samostana i crkve također u Rižinicama 1895. godine te pronalazak sarkofaga i nadgrobnog natpisa kraljice Jelene 1898. godine. Slaganjem i čitanjem natpisa otkrio je da je Jelena bila žena kralja Mihajla Krešimira i majka Stjepana Držislava čime je upotpunjeno rodoslovlje hrvatskih vladara.¹⁰

Važna je bila i don Franina borba za ispravno datiranje života i mučeništva svetoga Dujma. Usprkos legendi o dvojici Dujama, jednog iz I./II. stoljeća i jednog iz III. stoljeća koju je zastupala splitska Crkva, don Frane je čitajući natpis pronađen na Manastirinama zaključio da je postojao samo jedan Dujam koji je živio krajem III. i početkom IV. stoljeća te da je mučen

⁷ Slavko Kovačić, *Don Frane Bulić i glagoljica*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 174-176.

⁸ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 13-14.

⁹ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 13-14; M. Ivanišević, *Uz obljetnicu Don Frane Bulića*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 125.

¹⁰ J. Dukić, *Nije sve tako crno*, 163-164.

10. travnja 304. godine. Zbog svojih je stavova upao u sukob sa splitskom Crkvom pa čak i tužio don Petra Kaera.¹¹

Velike zasluge kao znanstvenik don Frane je stekao organiziranjem i vođenjem 1. međunarodnog kongresa starokršćanske arheologije održanog 1894. godine u Splitu i Solinu. Prigodom održavanja kongresa tiskan je vodič po Splitu i Saloni koji su sastavili don Frane, don Luka Jelić i Simon Rutar te je izdana zbirka radova u tri sveska: *Ephemeris Spalatensis*, *Ephemeris Salonitana* i *Ephemeris Bihačensis*.¹² Iste je godine ustanovio i hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti imenom *Bihać* sa sjedištem u Splitu, a društvo je naziv dobilo po lokalitetu Bijaći kraj Splita.¹³

Treba istaknuti i don Franinu ulogu konzervatora. Od važnijih konzervatorskih aktivnosti izdvajamo: 1884. nalazi se u odboru za stolnu crkvu sv. Dujma (osnovanom 1873.), sudjeluje na radovima u unutrašnjosti (1880. – 1885.) i zvoniku crkve (1890. – 1908.), zatim u Sv. Martinu (1899.), Sv. Mariji u Poljudu (1901.), vratnicama Andrije Buvine (1908.), Vestibulu (1912.), a veliku ulogu ima i u Povjerenstvu za Dioklecijanovu palaču (od 1903.).¹⁴ Napominjemo da je već 1885. don Frane uknjižio Dioklecijanovu palaču kao državno vlasništvo kako bi ju zaštitio jer nije postojao pravni okvir za zaštitu spomenika.¹⁵ Službu konzervatora i ravnatelja Arheološkog muzeja vršio je do umirovljenja 1925. godine.¹⁶

Pod don Franinim se vodstvom arheološka zbirka salonitanskih natpisa povećala s oko 1200 na oko 5000 natpisa, napravio je inventar za oko 25000 predmeta, otkupljivao je zemlju, kako bi mogao vršiti iskapanja i otkupljivao je dragocjene predmete.¹⁷ Uvidjevši potrebu za izgradnjom nove zgrade Arheološkog muzeja, 1901. godine kupuje zemljište u današnjoj Zrinsko -frankopanskoj ulici. Gradnja je započela tek 1912. godine, a zgrada je završena 1914. godine. Međutim, zbog ratnog stanja i posljedičnog uspostavljanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, useljenje u novu zgradu dogodilo se 4. rujna 1921., a tek je sljedeće godine otvorena za javnost.¹⁸

Veliki je dio svog života don Frane proveo u pisanju članaka, radova, knjiga, bilježaka, osobnih zapisa, pisama, itd. Od 1888. glavni je urednik za *Bullettino di Archeologia e Storia*

¹¹ Josip Dukić, *Don Frane Bulić na sudu*, u: *Tusculum: časopis za solinske teme*, 3 (2010.) 1, 181, 184.

¹² Emilio Marin, *Doprinos Frane Bulića starokršćanskoj arheologiji*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 140.

¹³ M. Ivanišević, *Uz obljetnicu Don Frane Bulića*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 122; N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 44.

¹⁴ M. Ivanišević, *Uz obljetnicu Don Frane Bulića*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 126.

¹⁵ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 30.

¹⁶ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 29.

¹⁷ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 24-26.

¹⁸ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 27-28.

Dalmata (dalje: *Bullettino*), a na toj je funkciji ostao do 1927.¹⁹ Zbog raznih službi i poslova koje je obavljao nije izdao mnogo sustavnih monografija, ali od napisanih spominjemo: *Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale suvremene dalmatinske iz doba narodne hrvatske dinastije* (1888.), *Salona Colonia Martia Iulia Salonae* (1895.), *Inscriptiones quae in C. R. Museo archaeologico Salonitano Spalati asservantur* (1896.), *Kronotaksa solinskih biskupa. Kronotaksa spljetskih nadbiskupa od razorenja Solina do polovice XI. v.* (1912.), *Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij* (1925.), *Palača cara Dioklecijana u Splitu* (s Ljubom Karamanom, 1927.), *Stopama hrvatskih narodnih vladara* (s don Lovrom Katićem, 1928.)²⁰

Pisma je razmjenjivao s De Rossijem, Delehayeom, Zeillerom, Pigorinijem, Gattijem, Grisarom, Marucchijem, de Waalom, Duchesneom, Mommsenom, Hirschfeldom, Bormannom, Benndorfom, Rieglom, Reischom, Kubitschekom i drugim znanstvenicima. U njima možemo vidjeti kako don Frane od njih traži mišljenja i raspravlja o pronalascima, poteškoćama i traži savjete za njihovo rješavanje.²¹

Godine 1923. izabran je za predsjednika Hrvatske bogoslovne akademije, a na toj će funkciji ostati do smrti.²²

Već smo spominjali don Franino domoljublje, kojeg se nije sramio i koje je javno svjedočio. Zbog ljubavi prema hrvatskom narodu i na poticaj bliskih mu ljudi, don Frane se angažirao u politici. Za zastupnika u splitskoj skupštini prvi je put izabran 1887. godine na listi Narodne stranke. Iste je godine izabran i za zastupnika u Dalmatinskom saboru, kao zastupnik općina Vrgorac, Makarska i Metković, te za zastupnika u Carevinskom vijeću izabran je u seoskim kotarima Sinju, Imotskom, Vrgorcu, Makarskoj i Metkoviću.²³ Za zastupnika u Carevinskom vijeću opet je izabran 1907. godine, ali već nakon godinu dana se odriče svojega mandata.²⁴ Nakon I. svjetskog rata, 1919. godine don Frane sudjeluje na mirovnoj konferenciji u Parizu kako bi se spriječilo talijansko prisvajanje dijelova hrvatske obale (tada dio Kraljevine SHS).²⁵ Za zastupnika u splitskoj skupštini izbran je po drugi put 1926. godine na listi Hrvatske pučke stranke. Predsjedao je konstituirajućom sjednicom kao najstariji zastupnik. Iz protesta je napustio sjednicu prije glasovanja zato što je zastupnicima Saveza radnika i seljaka bilo

¹⁹ N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 34-35.

²⁰ J. Dukić, *Nije sve tako crno*, 173.

²¹ J. Dukić, *Nije sve tako crno*, 41-42.

²² Ivica Zvonar, *Mons. dr. Fran Barac (1872.-1940.) Život i djelo*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012., 271.

²³ J. Dukić, *Nije sve tako crno*, 237; Josip Ante Soldo, *Don Frane Bulić – rodoljub*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 157.

²⁴ J. A. Soldo, *Don Frane Bulić – rodoljub*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 160-161.

²⁵ Ljubo Boban, *Prilozi za političku biografiju don Frane Bulića (1914.-1934.)*, u: *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 18 (1985.) 1, 175.

zabranjeno djelovanje što je smatrao povredom demokratskih načela.²⁶ Kao političar don Frane je bio dosljedan svojim ljudskim i vjerskim načelima te se nije upuštao u političke igre i spletke zbog čega nije dugo ostajao na svojim položajima niti je mogao postići velike rezultate.²⁷ Don Frane je ostao je dosljedan i radije se posvetio svojem radu, a nije izdao povjerenje koje mu je hrvatski narod iskazao. Godine 1934. zdravstveno stanje mu se pogoršava i odlazi u Zagreb na operaciju žučne vrećice. Nekoliko dana nakon operacije, u noći s 29. na 30. srpnja 1934. umire u Zagrebu. Pokopan je 2. kolovoza iste godine na Manastirinama u Solinu kraj bazilike salonitanskih mučenika.²⁸

²⁶ J. A. Soldo, *Don Frane Bulić – rodoljub*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 166; N. Cambi, *Frane Bulić*, u: F. BULIĆ, *Izabrani spisi*, 50-51.

²⁷ J. A. Soldo, *Don Frane Bulić – rodoljub*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 157.

²⁸ J. Dukić, *Nije sve tako crno*, 148.

2. PRIPREMA SARKOFAGA I MJESTA UKOPA NA MANASTIRINAMA

Čitajući Poslanicu Hebrejima nailazimo na sljedeću rečenicu: „I kao što je ljudima jednom umrijeti, a potom na sud ...“ (Heb 9, 27) Ona nam svjedoči o neizbježnosti smrti koju svaki čovjek mora proći. Kao kršćanin i kao svećenik, don Frane je bio duboko svjestan te činjenice. O tome je pisao i Horacije, kojeg je kao pravi ljubitelj klasične književnosti don Frane čitao: „Svi smo tamo prisiljeni: svačija se sudbina nađe u urni, prije ili poslije nakrcavajući nas na vječno progonstvo čamaca.“²⁹ Zato je don Frane još relativno rano (u dobi od 35 godina) počeo razmišljati o mjestu i načinu svojega ukopa. Posvetivši mnogo vremena i truda u radu na salonitanskim iskopinama, posebno kod bazilike salonitanskih mučenika na Manastirinama, odlučio je da mu baš ondje bude posljednje počivalište. U ovom će poglavlju biti riječi o tome kako je don Frane od sarkofaga bez natpisa napravio vlastitu grobnicu te procese koji su vodili do konačnog rezultata.

2.1. Pronalazak prvog sarkofaga 1896.

U drugo je polovici kolovoza 1896. godine pokraj mlinica u Trogiru, blizu ceste koja vodi prema Splitu, pronađen sarkofag bez natpisa i ornamenata. Sarkofag se nalazio na zemljištu pod vlasništvom samostana Svetog Križa. Duljina sarkofaga bila je 198 cm, širina 69 cm, a dubok je 58 cm. Poklopac je ležao 30 koraka dalje, a visok je 57 cm. U prvotnom je planu on trebao poslužiti kao don Franino posljednje počivalište, ali pronalaskom drugog, većeg sarkofaga ovaj je 1915. godine darovan župi svetoga Blaža u Zagrebu čiji župnik tada bio msgr. dr. Svetozar Ritig.³⁰

²⁹ Horacije, *Ode*, II, 3, prijevod u: Luka Boršić, *Trebamo dokolice*, u: *Latina et Graeca*, 2 (2002.) 2, 114; Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel Split (dalje MKM RH, KOS), *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, grobnica, razno o sprovodu, sažalnice, Molba Carskoj upravi austrijskog arheološkog instituta (prijepis), Split, 4. IX. 1899., [str. 1].

³⁰ Frane Bulić, *Ritrovamenti antichi*, u: *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, 19 (1986.) 1, 160; MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Račun za nabavu i prijenos sarkofaga nagjena god. 1911. u Segetu, 1911., [str. 2]; Brzozjav dr. Ritiga o dolasku sarkofaga, Zagreb, 15. V. 1915.

2.2. Molba Carskom institutu u Beču

Kako bi se mogao pokopati na Manastarinama, kraj ostataka bazilike salonitanskih mučenika, don Frane je uputio molbu Carskom institutu u Beču u rujnu 1899. godine kako bi dobio dopuštenje da svoj naum provede u djelo. U uvodu svojega pisma citira Poslanicu Hebrejima i Horacija, a kako je pisano u uvodu poglavlja, govori o neizbježnosti smrti koja ga je ponukala na razmišljanje o posljednjem počivalištu. Kako dalje piše, ove su mu misli došle kad je putovao iz Zadra u Split 1883. godine kad je imenovan ravnateljem klasične gimnazije, ravnateljem Arheološkog muzeja i konzervatorom. Don Frane je trebao biti pokopan na groblju u svojem rodnome Vranjicu gdje počivaju njegovi preci, o čemu svjedoči i njegov doprinos za izgradnju grobnice³¹, ali zbog nama nepoznatih, a prema njegovim riječima važnih razloga, odustao je od toga plana te je na svoj rođendan 1896. godine odlučio biti pokopan u Solinu na Manastirinama gdje je provodio mnogo vremena u iskapanjima i istraživanju.³²

Nastavljajući misao obrazlaže kako je u njegovoj blizini pronađen sarkofag bez natpisa i ukrasa (o kojem je bilo riječi u prethodnom odlomku), koji je on kupio i dao da se odnese na Manastirine te postavio kraj Tuskuluma, kuće voditelja iskopina. Otkriva kako je već počeo slagati natpis za navedeni sarkofag, a kao inspiracija poslužio je tekst grobnice prezbitera Ivana: „*Hic iacet Franciscus (Bulić) peccator et indignus presbyter + Expleto annorum circulo quinto (50mo anno), hoc sibi sepulchrum condere iussit ... martyrum Salonitanorum servans reverenda limina sanctorum*“.³³ U prijevodu znači: „Ovdje počiva Frane grešnik i nedostojan svećenik. Navršivši pet krug dobnih (50 godina) ovaj je grob sebi naredio podići, čuvajući časne pragove svetih salonitanskih mučenika.“³⁴

U daljnjem tekstu ponavlja da nema grobnice u Splitu, gdje se nada da će umrijeti, ni u rodnome Vranjicu te se nada kako će mu biti udovoljeno da bude pokopan kraj salonitanskih mučenika na čiju je slavu radio, kao što je tu čast imala Konstancija, žena afričkog prokonzula, za koju na nadgrobnom natpisu piše da je pokopana *martyribus adscitus*, tj. kod mučenika.³⁵

³¹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Potvrda o isplati 200 kruna bratu za obiteljsku grobnicu u Vranjicu, Split, 14. VI. 1903.

³² MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Molba Carskoj upravi austrijskog arheološkog instituta (prijepis), Split, 4. IX. 1899., [str. 2].

³³ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Molba Carskoj upravi austrijskog arheološkog instituta (prijepis), Split, 4. IX. 1899., [str. 2-3]; Duje Rendić-Miočević, *Carmina epigraphica*, Splitski književni krug, Split, 1987., 214, 266; Mirjana Matijević-Sokol, *Od epitafa svećenika Ivana do epitafa kraljice Jelene*, u: *Tusculum : časopis za solinske teme*, 10 (2017.) 2, 79-80.

³⁴ J. Dukić, *Nije sve tako crno*, 149.

³⁵ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Molba Carskoj upravi austrijskog arheološkog instituta (prijepis), Split, 4. IX. 1899., [str. 3-4].

Don Frane je uz pismo dostavio kartu groblja na Manastirinama uz označena mjesta koja predlaže za pokop, ali ističe da će prihvatiti i druga rješenja ako vlast to smatra prikladnim posebno imajući na umu higijenske uvjete.³⁶ Na ovu je molbu stigao potvrđan odgovor 4. prosinca 1902.³⁷

2.3. Drugi sarkofag

Pismom datiranom 22. studenoga 1911., segetski župnik don Ivan Zanki javlja don Frani o pronalasku mramornog sarkofaga bez natpisa i ornamenta na zemlji dominikanskoga samostana u mjestu koje se zove Zvirače kraj Trogira. Navodi kako se to mjesto nalazi nedaleko od Crkve Gospe od Snijega. Gornji dio sarkofaga je na dubini od jednoga metra, a donji na više od dva metra. Zemlju na kojoj je sarkofag pronađen obrađuje Špiro Marjanović Ševo.³⁸ Otac Vjekoslav Žižak, prior samostana svetog Dominika u Trogiru³⁹, potvrđuje ovu vijest pismom datiranim narednog dana, 23. studenog 1911. godine, ali donosi nešto više detalja. Duljina sarkofaga iznosi 2,50 metara, širina 1,30 metara, a dubok je 1 metar. Pokrov sarkofaga jednake je duljine kao i baza, širok je 1,50 metara, a visina pokrova po sredini iznosi 1 metar. Prior donosi jednu zanimljivu informaciju, a to je da je težak htio minirati sarkofag, ali da mu je to odmah zabranjeno. Također, traži od don Frane upute za daljnje postupanje.⁴⁰

Iz pisma koje je otac Žižak uputio don Frani 26. studenoga vidljivo je da je isti naložio da se sarkofag odmah iskopa iz zemlje. Međutim, zbog obilnih kiša sarkofag se ispunio vodom te ga nije bilo moguće odmah iskopati. Težak daje riječ da će posao obaviti u roku od 14 dana.⁴¹

U narednom pismu datiranom 28. studenoga čitamo kako je težak, koji je bio zadužen za otkopavanje i vađenje sarkofaga, počeo postavljati zahtjeve. Naime, zaprijetio je da će uništiti sarkofag ako ne bude dovoljno plaćen za rad i sarkofag, iako je pronađen na zemlji

³⁶ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Molba Carskoj upravi austrijskog arheološkog instituta (prijepis), Split, 4. IX. 1899., [str. 4-5].

³⁷ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Aleksandra Pichera don Frani Bulić uz dozvolu za ukop, Split, 4. XII. 1902.; Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 1.

³⁸ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo don Ivana Zankija don Frani Buliću, Trogir, 22. XI. 1911.

³⁹ Stanko Piplović, *Dominikanski samostan u Trogiru u XIX. stoljeću*, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (1999.) 41., 216.

⁴⁰ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Vjekoslava Žižaka don Frani Buliću, Trogir, 23. XI. 1911.

⁴¹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Vjekoslava Žižaka don Frani Buliću, Trogir, 26. XI. 1911.

dominikanskoga samostana. Otac Žižak upozorava don Franu kako bi se znao ophoditi prema težaku.⁴²

Slika 1. Sarkofag pronađen u Zviračama kraj Trogira
(MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi)

Pismom od 9. prosinca svjedočimo da sarkofag još nije otkopan te da kišno vrijeme odgađa radove oko sarkofaga.⁴³ U božićnoj čestitki datiranoj 20. prosinca otac Žižak javlja don Frani da se radovi i dalje ne mogu nastaviti zbog velikih količina vode.⁴⁴ U šestom mjesecu naredne godine iz dokumenata je vidljivo da je došlo do pomaka u radovima oko sarkofaga. Također, došlo je do pomaka u pregovorima oko plaće težaku Špiru Marjanoviću. Radnik kamenoloma Pavičić procijenio je težakov rad na 400 kruna, sarkofag na 200 kruna, a poklopac na 120 kruna, ukupno 720 kruna.⁴⁵

U pismu datiranom 1. srpnja 1912. godine don Ivan Zanki obavještava don Franu da težak traži za rad 440 kruna, a za sarkofag s poklopcem 260 kruna, ukupno 700 kruna. Također, umiruje ga govoreći da težak vjerojatno neće uništiti sarkofag i da su njegove prijetnje izraz

⁴² MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Vjekoslava Žižaka don Frani Buliću, Trogir, 28. XI. 1911.

⁴³ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Vjekoslava Žižaka don Frani Buliću, Trogir, 9. XII. 1911.

⁴⁴ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Božićna čestitka Vjekoslava Žižaka don Frani Buliću, Trogir, 20. XII. 1911.

⁴⁵ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Bilješke o procjeni vrijednosti sarkofaga i rada Špira Marjanovića, 24. VI. 1912.

njegove lukavosti.⁴⁶ Na kraju je Špiro Marjanović isplaćen, a za pronalazak i rad na sarkofagu, uključujući i prijenos primio je 724,75 kruna.⁴⁷

Don Frane je poslao Antu Žižića da izvidi sarkofag i ode u kamenolom da se raspita za transport istoga u Split. Žižić javlja pismom datiranim 9. srpnja 1912. da je put koji vodi od mjesta gdje je pronađen sarkofag do carske ceste loš i da mu je potreban popravak, ali da bi se put dao popraviti za jedan dan kad bi na njemu radila trojica radnika i to, kako kaže, bez zanovijetanja. Nadalje, govori kako se dogovorio s nadglednikom kamenoloma te mu je ovaj obećao pomoći tako što će mu dati konje, radnike i kola za prijevoz sarkofaga, ali da mora pitati dozvolu svojega nadređenoga, poduzetnika Curettija iz Rijeke. S nadglednikom kave Žoržem Gašparom otišao je ponovno do sarkofaga, a potomji ga je izmjerio te je po njegovom računu težina sarkofaga 6000 kg, a poklopca 4500 kg. Žižić savjetuje don Franju da se raspita za stanje mostova koji vode prema Solinu zbog velike mase sarkofaga koji moraju po njima proći.⁴⁸ Gašpar u pismu datiranom sedmi kolovoza daje ponudu za prijevoz sarkofaga. Za konje traži 60 kruna, kočijašu 4 kruna, sebi 10 kruna, težaku 5 kruna, na putu za Split 8 kruna po nadnici, a za alat 20 kruna po nadnici. Račun za tri dana rad što ga je izračunao Žižić iznosi 1192 kruna. Unatoč moljenju, Gašpar nije htio umanjiti izračun.⁴⁹

Kako se nisu uspjeli pogoditi oko cijene ukrcaja i prijenosa sarkofaga, isti je mirovao do devetog mjeseca kada težak Marjanović u pismu traži od don Frane da prenese sarkofag dok nisu pale kiše i dok su putovi dobri, a moli ga da ga bar izvadi prije kiša kako bi mogao obrađivati zemlju.⁵⁰ U drugom je tjednu sarkofag izvađen, ali nije prevezen u Split. Tražilo se tko će prevesti sarkofag do Splita. Ponudili su se Ante Grubić iz Trogira i Marin Lukas iz Splita. Grubić je tražio 650 kruna za prijenos iz Trogira u Split i još 200 za prijenos iz Splita u Solin. Na kraju će sarkofag prenijeti Marin Lukas za iznos od 500 kruna iz Trogira u Split i još 150 kruna za prijenos iz Splita u Solin. Ukupno je za pronalazak sarkofaga i njegov prijenos platio 1620.88 kruna (možda 150 više jer čini se da 150 kruna koje je trebao dati za prijenos u Solin

⁴⁶ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo don Ivana Zankija don Frani Buliću, Trogir, 1. VII. 1912.

⁴⁷ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Račun za nabavu i prijenos sarkofaga nagjena god. 1911. u Segetu, [str. 1].

⁴⁸ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Ante Žižića don Frani Buliću, 9. VII. 1912.

⁴⁹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Žorža Gašpara Anti Žižiću o cijeni transporta sarkofaga, Trogir, 7. VIII. 1912.; Pismo Ante Žižića don Frani Buliću o Gašparovu odbijanju smanjenja traženog iznosa za prijenos sarkofaga; Zbroj troškova za 3 dana rada po Gašparovoj ponudi.

⁵⁰ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Špira Marjanovića don Frani Buliću o vađenju sarkofaga, Seget, 1. IX. 1912.

nije uračunato).⁵¹ Iz pisma M. Vidovića datiranog 2. rujna 1913. saznajemo da je sarkofag postavljen na kola, ali još nije prevezen u Split. Navedeni moli don Franu da čim prije preveze sarkofag kako ih težina sarkofaga ne bi oštetila predugim stajanjem na njima. Kola će doista i biti oštećena, ali će don Frane platiti njihov popravak.⁵²

Iz dokumenata nije točno vidljivo kad je sarkofag prevezen u Split, ali može se iščitati da se don Frane dogovorio s Pavlom Bilinićem oko njegova uređivanja u kolovozu 1914. te je on vjerojatno u tom razdoblju i dovezen u njegovu radnju.⁵³ S Bilinićem se dogovorio za rad na sarkofagu za 2600 kruna i još 200 za rad na njegovom poklopcu. Na kraju mu je isplaćeno 2850 kruna.⁵⁴ U Solinu se na grobu počelo raditi 12. travnja 1915., a radovi su trajali do 24. listopada iste godine.⁵⁵ Po Bilinićevu mnijenju, sarkofag je težio 4350 kg, a poklopac 2700 kg. Tvrdi da je radom na njemu s njega otkinuo 4000 kg.⁵⁶ Zanimljivo, Bilinić je tvrdio da je vrijednost sarkofaga nakon njegova ukrašavanja 18 000 kruna.⁵⁷ Konačni rezultat rada na sarkofagu jest natpis koji glasi:

+ *Hic iacet Franciscus Bulić, peccator et indignus presbyter. // Expleto annorum circulo quinto, hoc sibi / sepulcrum Franciscus condere iussit, / martyrur Salonitanorum / servans reverenda limina sanctorum. / Omnipotensque Deus qui me formavit et aufert, / clemens excipiat servetque ad gaudia membrum. Nat(us) IV Non(as) Oct(obres) a(nnis) MDCCCXLVI, obiit IV Kal(endas) Aug(ustas) a(nnis) MCMXXXIV. H(oc) M(onumentum) H(aeredes) N(on) S(equentur). P(aulus) Bilinić sculpsit.*

Prijevod glasi:

Tu počiva Frane Bulić, grešnik i nedostojan svećenik. Navršivši peti krug dobni (50 godina), ovaj grob Frane je naredio sebi podići, čuvajući časne pragove svetih salonitanskih mučenika. A Svemogući Bog, koji me stvorio i život mi uzeo, s blagošću neka me primi i čuva

⁵¹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Račun za nabavu i prijenos sarkofaga nagjena god. 1911. u Segetu, [str. 1]; Bilješke o ponudama za prijenos sarkofaga, 17. IX. 1912.

⁵² MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Račun za nabavu i prijenos sarkofaga nagjena god. 1911. u Segetu, [str. 1]; Bilješke o ponudama za prijenos sarkofaga, 17. IX. 1912.; Pismo M. Vidovića don Frani o stanju kola, Split, 2. IX. 1913.

⁵³ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Račun za nabavu i prijenos sarkofaga nagjena god. 1911. u Segetu, [str. 2].

⁵⁴ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Račun za nabavu i prijenos sarkofaga nagjena god. 1911. u Segetu, [str. 2].

⁵⁵ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Nedjelna imenica br. 2, Solin, 13. IX. – 4. X. 1915., [str. 1].

⁵⁶ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Račun za nabavu i prijenos sarkofaga nagjena god. 1911. u Segetu, [str. 3].

⁵⁷ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Pavla Bilinića nakon dovršetka sarkofaga, Split, 14. III. 1916.

za (vječne) radosti. Rođen 4. listopada 1846., preminuo 29. srpnja 1934. Ova grobnica nije namijenjena nasljednicima. (Grobnicu) izradio Pavao Bilinić.⁵⁸

Kako je prethodno navedeno, tekst od početka pa do riječi *servans reverenda limina* preuzet je s natpisa svećenika Ivana. Drugi dio teksta preuzet je s natpisa sarkofaga jednog djeteta koji je nađen 1885. u predvorju bazilike na Manastirinama.⁵⁹ Sarkofag je ukrašen kršćanskim simbolima: vijenac, palme, vrč s pticama, križ i kristogram. Na pročelju sarkofaga prikazani su dobri pastir i *Orans*.⁶⁰ Grob je u Solinu namještan na postolje u razdoblju od 23. kolovoza do 24. listopada 1915. godine. Za njegovo je namještanje potrošeno 1457,35 kruna.⁶¹ Kada se zbroje svi nabrojani troškovi i još 50 kruna koje je dao Anti Žižiću za njegov trud i 50 kruna za nepoznato, ukupni je iznos troškova za kupnju, vađenje, prijevoz i rad na sarkofagu iznosio 6028,24 kruna. Kasnije će don Frane za natpis na sarkofagu platiti još 1150 kruna.⁶² Ukupna suma iznosi 7178,34 kruna. Po tečaju na kraju 1915. godine taj iznos vrijedi 957,112 američkih dolara (dalje: dolara) što bi u današnjem vremenu iznosilo 29772,28 dolara.⁶³

Slika 2. Don Frane Bulić kod svojega sarkofaga 6. srpnja 1927.
(MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 6, Fotografije)

⁵⁸ J. Dukić, *Nije sve tako crno*, 149.

⁵⁹ J. Dukić, *Nije sve tako crno*, 149.

⁶⁰ J. Dukić, *Nije sve tako crno*, 149.

⁶¹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Nedjelna imenica br. 2, Solin, 13. IX. – 4. X. 1915., [str. 1].

⁶² MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Bilješke o zbroju troškova pronalaska, kupnje, prijenosa i uređivanja sarkofaga.

⁶³ Usp. <https://www.kunalipa.com/katalog/tecaj/tecaj-1913-1945.php> (15.7.2024.)

2.4. Molba Biskupskom ordinarijatu u Splitu

Don Frane je unatoč određenim neslaganjima s pojedinim članovima klera bio vjeran Katoličkoj Crkvi i poslušan svojem poglavaru. Kako bi mogao biti ukopan u sarkofag na Manastirinama tražio je dozvolu od svoga biskupa Kvirina Klementa Bonefačića. Od biskupa traži milost da mu dopusti da njegovo tijelo poslije smrti bude izloženo u dijecezanskome sjemeništu kako bi ga vjernici mogli posjetiti i pomoliti se za njegovu dušu. Nakon toga bi njegovo tijelo bilo izloženo u splitskoj Prvostolnici iza čega bi bilo preneseno u Solin i stavljeno u sarkofag koji si je pripremio i odredio za ukop. Za svoje počivalište kaže: „ (...) jer molitve vjernika na onomu svetomu tlu, na ovomu polju njegova [govori o sebi u trećem licu] višegodišnjega rada biti će, uhvano, prijatnije pred licem Božjim posredovanjem svetih salonitanskih mučenika.“ Ova je molba datirana 10. travnja 1934. godine.⁶⁴

Odgovor je stigao četiri dana kasnije, 14. travnja, i u njemu piše da će: „ (...) biti u svemu udovoljeno i izvršeno, kako ste zaželjeli, a briga će biti upravo sjemeništa i Biskup. Ordinarijata, da pri prenosu tijela u Sjemenište, za izloženja i kod sprovida bude od sjemeništara i bogoslova iskazana počast, koju ste zaslužili i koja Vas ide.“⁶⁵

U ovom smo poglavlju imali priliku uočiti što je i koliko toga don Frane morao proći kako bi kupio sarkofag i uredio ga za svoju grobnicu. Bilo je tu mnogo poteškoća, počevši od rasprave s težakom oko prodaje sarkofaga pa sve do iskapanja i prijenosa istoga. Također, don Frane je jako puno novca potrošio kako bi sarkofag bio njegovo posljednje počivalište, ali je konačni rezultat zaista jedno umjetničko djelo koje odražava don Franina ljudska i vjernička stajališta, njegovo klasično obrazovanje i koje odaje priznanje njegovom dugogodišnjem radu na području arheologije kojom se strastveno bavio. Gledajući na njegov život i rad, ovaj njegov „pothvat“ nije bio samo uređivanje posljednjeg počivališta, već i način da se artefakt koji ne nosi veliku umjetničku vrijednost, sačuva od uništenja i zaborava.⁶⁶

⁶⁴ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Molba Biskupskom Ordinarijatu, Split, 10. IV. 1934., [str. 3-4].

⁶⁵ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Odgovor Biskupskog Ordinarijata na molbu, Split 14. IV. 1934.

⁶⁶ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Račun za nabavu i prijenos sarkofaga nagjena god. 1911. u Segetu, [str. 2].

3. SMRT I NJEZINI ODJECI

U prethodnome smo poglavlju prikazali kako si je don Frane pripremio grobnicu i odabrao mjesto na Manastirinama gdje je planirao biti ukopan. Kako i sam naslov sugerira, u ovome će poglavlju biti riječi o okolnostima njegove smrti, oporuci koju je izradio nekoliko mjeseci prije smrti i odjecima koje je gubitak ovog velikana izazvao u javnosti.

3.1. U Zagrebu

U utorak 24. srpnja 1934. godine na željezničkom kolodvoru u Splitu don Frane se, predosjećajući skorbu smrt, oprostio s rodbinom i urednikom lista *Novo doba* te je krenuo prema Zagrebu na predviđenu operaciju. Za vrijeme oporavka planirao je boraviti u Rogaškoj Slatini.⁶⁷

Po savjetu svoga nećaka dr. Frana Bulića otišao je na pregled kod doktora Pliverića. Don Frane se dobro osjećao, bio vedra duha, raspitivao se za svoje prijatelje iz Zagreba, slao im pozdrave i preporučivao im se u molitve. U četvrtak 26. srpnja nad njim je izvršena operacija koja je trajala 2 sata, a zdrobljena su dva velika kamenca. Kako je operacija bila teška i bolna, a don Frane izmučen, liječnici nisu htjeli zdrobiti treći. Stoga je druga operacija bila planirana u ponedjeljak, 30. srpnja u 8 sati ujutro.⁶⁸

Sutradan, 27. srpnja u 6 sati popodne, posjetio ga je dr. Josip Lončarić, župnik svetoga Petra. Proveli su vrijeme u dužem razgovoru. Iako je bio dobro raspoložen, don Frane se žalio na bol.⁶⁹ U subotu 28. srpnja posjetili su don Franju nadbiskup zagrebački msgr. Antun Bauer, nadbiskup koadjutor msgr. Alojzije Stepinac i hvarski biskup msgr. Miho Pušić. Duže su vremena razgovarali, a najviše se govorilo o studiju crkvene povijesti i kršćanskoj arheologiji. Don Frane je biskupima govorio: „Nemojte mi zaboraviti na proučavanje kršćanske arheologije! Nastojte oduševiti za to naše svećenike!“⁷⁰

Nadbiskup Stepinac svjedoči o don Franinim stanju tijekom posjeta: „Posjetio sam ga dan prije smrti na zagrebačkoj klinici i imao sam utisak, da preda mnom leži jedan još mlad i

⁶⁷ Oporuka don Frane Bulića, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 2.

⁶⁸ + Msgr. dr. Frane Bulić, *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 1.

⁶⁹ + Msgr. dr. Frane Bulić, *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 2.

⁷⁰ + Msgr. dr. Frane Bulić, *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 2.

svjež čovjek. Toliko je bio bistar.⁷¹ Ipak, čini se da je don Frane predosjećao skori kraj ponavljajući riječi svetog Pavla *cursum consummavi* – trku sam završio (usp. 2 Tim 4, 7).⁷²

Sutradan u jutarnjim ga je satima posjetio prof. Kerubin Šegvić. Primijetio je da je don Frane u velikim bolima i da mnogo trpi. Bolesnik ga je zamolio da održi misu za njegovo zdravlje, što je on kasnije i učinio u crkvi svetog Petra. Također ga je zamolio da javi njegovom ispovjedniku fra Bonaventuri Škunci i ostalim franjevcima o njegovom zdravstvenom stanju te da telefonira nadbiskupski dvor kako bi mogli zatražiti papinski blagoslov. Profesor Šegvić nije mogao dobiti nikoga u nadbiskupskom dvoru jer je bila nedjelja. Don Frane mu je ostavio svoje osobne zapise i korespondenciju koju mu je prethodno dao na čuvanje. Unatoč boli i trpljenju, Šegvić ga je pokušao utješiti i govorio mu je kako ima nade za oporavak. Uz don Franu cijelo su vrijeme bdjeli njegov nećak Frano, dr. Pliverić i dr. Radoničić.⁷³

Uvečer istoga dana posjetio ga je dr. Lončarić, a razgovor su vodili oko pitanja nedostatka zanimanja za kršćansku arheologiju. Dr. Lončarić je rekao don Frani kako u Zagrebu trenutno boravi rektor Zavoda svetog Jeronima i da traži svećenika koji bi studirao povijest na *Gregoriani* te da bi također trebalo naći nekoga tko bi studirao arheologiju.⁷⁴ Oko 10 sati don Franino je stanje bilo stabilno. Uz njega su bili profesor Bare Poparić, nećak Frano, dr. Pliverić i dr. Radoničić. Nakon što su porazgovarali, pustili su ga da počine. Uz njega su ostali bdjeti sestra Leticija i njegova služavka Marija. Preminuo je oko ponoći.⁷⁵

3.2. Oporuka

Svjestan svoje velike dobi, iako dobroga fizičkoga zdravlja i bistra uma, don Frane je na blagdan svetoga Kaja, 22. travnja 1934. godine sastavio svoju oporuku koju počinje riječima: „U ime Isusa Krista. Amen“⁷⁶ Prema svojim riječima, umire u krilu Katoličke crkve kojoj je pripadao iz dubokog uvjerenja. Unatoč nesuglasicama koje je imao s određenim pripadnicima Crkve, čvrsto joj je ostao vjeran. Osjeća veliku tugu i žalost što u svom dugogodišnjem radu nije uspio odgojiti svećenika koji bi se bavio kršćanskom arheologijom. To smatra svojim

⁷¹ *Nadbiskup-koadjutor o don Frani*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 4.

⁷² *Nadbiskup-koadjutor o don Frani*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 4.

⁷³ + Msgr. dr. Frane Bulić, *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 1.

⁷⁴ + Msgr. dr. Frane Bulić, *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 1.

⁷⁵ + Msgr. dr. Frane Bulić, *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 2.

⁷⁶ MKM RH, KOS, *Ostaviština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 1.

životnim neuspjehom.⁷⁷ Zahvalan je Crkvi koja mu je, unatoč nesuglasticama, odala počast 1908. i dala mu titulu *protonotarius apostolicus ad instar participantium*, a ističe kako su se i austrijska i jugoslavenska vlast nepravedno odnosile prema njemu. Dok je bio ravnatelj Klasične gimnazije, austrijska ga je vlast prisilno umirovila 1896., a jugoslavenska ga je vlast 1926. godine smijenila s mjesta ravnatelja Arheološkog muzeja „na nepristojan način“. Iste je godine upao u financijske poteškoće, u kojima mu je pomogla Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, kojoj je vrlo zahvalan.⁷⁸

U nastavku oporuke govori o svojem sprovodu, o čemu će biti više riječi u sljedećem poglavlju, ali ovdje ćemo spomenuti samo nekoliko informacija. Ne želi da prisustvuje sprovodu nitko tko nosi bilo kakvo oružje. Cijeli je život bio uvjereni pacifist i takav umire. Na sprovodu ne želi cvijeće, glazbu ni da budu izložena njegova odlikovanja, već želi da dobročinitelji daju novac njegovoj *Naukovnoj zakladi*.⁷⁹ Istočni dio svoje kuće u Vranjicu želi da po mogućnosti bude pretvoren u Sirotište za iznemogle starce i nezbrinutu djecu iz Vranjica. Izvršenje ove odredbe, kao i svih drugih, povjerava Vinki Bulić, ženi njegova sinovca Mate, koja se treba o tome dogovoriti s vranjičkim župnikom i Crkovernarstvom. Do tada sve svoje nekretnine u Vranjicu ostavlja nasljednicima pokojnoga brata Marina podijeljene na jednake dijelove. Također, omogućuje nećakinji Frani, udovici, da i dalje stanuje u kući sa svojom obitelji. Česticu zemlje koju je kupio, s desne strane aleje groblja u Manastirinama, daruje Crkovernarstvu župne crkve u Solinu uz uvjet da bude obrađeno, a da plodove uživa težak koji će se brinuti za zasade oko don Franina sarkofaga. Po mogućnosti, težak bi stanovao u Tusculumu i ujedno trebao biti i čuvar solinskih iskopina.⁸⁰

Pokućstvo Tusculuma koje mu pripada, ostavlja na uporabu Ravnateljstvu solinskih iskopina. Također, iza njega ostaju 5 ormara knjiga, tri u Tusculumu, a dva u Arheološkom muzeju. Knjige teološke naravi ostavlja Teološkom sjemeništu u Splitu (Bogoslovnom sjemeništu), knjige filološkog sadržaja Dijecezanskom dječaćkom sjemeništu u Splitu, knjige arheološke naravi Arheološkom muzeju, a knjige označene „Varia“ Vinki Bulić. Pojedine arheološke knjige, koje Muzej već posjeduje, također daruje Teološkom sjemeništu. U dopisu Ravnateljstvima Teološkog i Dječaćkog dijecezanskog sjemeništa potvrđuje svoju odluku, ali

⁷⁷ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 1.

⁷⁸ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 2.

⁷⁹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 2 – 3.

⁸⁰ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 3.

ih također moli da se oni i knjižničari dotičnih institucija sastanu s njime, dr. Ljubom Karamanom i dr. Antunom Grginom kako bi se mogli dogovoriti oko sortiranja knjiga.⁸¹

25 svezaka pod nazivom „*Quaestio de martyribus Salonitanis*“ i cijelu zbirku časopisa *Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata* 1878. – 1828. iz njegova ureda ostavlja Bogoslovnom sjemeništu, a zbirku istog časopisa smještenu u Tusculumu daruje dječjačkom sjemeništu ako je zbirka časopisa u Arheološkom muzeju kompletna.⁸²

Pokućstvo iz stana u Arheološkom muzeju dariva sinovima pokojnog brata Marina i njihovim obiteljima, a pokućstvo u sobi kuharice Beti Brenko daruje istoj, uz poticaj da se ona sjeti svoje pomoćnice Marije Stublije. Također, ostavlja joj knjižicu Gospodarske štedionice u Splitu koja je na nju naslovljena. Zahvalan što su se o njemu brinule, posebno u zadnjoj bolesti, preporuča se u njihove molitve.⁸³

Izvršiteljicu oporuke, Vinku Bulić, moli da se darom sjeti dr. Lube Karamana, dr. Antuna Grgina, tajnika Raića, preparatora A. Ercegovića, poslužitelja Mije Mijića i Ive Perdića. Za svoj portret, koji je napravio Ivan Meštrović, nalaže da se stavi na stup iza njegova sarkofaga, a onaj što ga je načinio Vlaho Bukovac daruje Arheološkom muzeju. Stvari iz svoje privatne kapele dariva Dječjem dijecezanskom sjemeništu.⁸⁴ Nadalje, preporuča se molitvama dobrih duša, ispričava se ako je bilo koga uvrijedio i oprašta onima koji su se o njega ogriješili. Tvrdi da nije imao osobnih neprijatelja, već neprijatelje svojih „načela bilo znanstvenih, bilo onih političke naravi.“⁸⁵

Osvrćući se na vlastiti život izjavljuje: „Nastojao sam vršiti u životu, pomoću Božjom, svoje dužnosti prema Crkvi, prema mojem staležu, prema mojem hrvatskom narodu, prema znanosti, koju sam idealno prigrlio.“⁸⁶ Ističe prijatelje diljem Europe s kojima se sprijateljio i s kojima je surađivao te moli da im se javio o njegovoj smrti: Hyppolitu Delehayu, Bolandistima, dr. Kubitscheku, dr. Zeilleru i Dom Germainu Morinu. Završavajući oporuku piše: „Prinosim milostivom Bogu moj život kao žrtvu za moje grijeha i primam već sada najvećom poniznošću

⁸¹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 4; Dopis Ravnateljstvima Teološkoga i Dječjačkog Diecezanskoga Sjemeništa, Split, 9. V. 1934.

⁸² MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 4-5.

⁸³ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 5.

⁸⁴ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Split, 22. IV. 1934., str. 5.

⁸⁵ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 5.

⁸⁶ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 5.

vrst smrti, koju će mi milostivi Bog poslati. Moju dušu preporučujem milosrdju Božjemu, Djevici Mariji, sv. Frani Asiškemu posredovanjem svetih salonitanskih mučenika.⁸⁷

Uz oporuku je, među ostalim dokumentima, po don Franinim riječima, bio priložen i spis o misama zadužnicama za koje je don Frane odredio da se poslije njegove smrti izgovore za pokoj njegove duše. Dao je 3000 dinara da se služe 3 tihe mise na dan njegove smrti ili ukopa i to u Crkvi sv. Dujma i Staša na Manastirinama, a ako vrijeme ne dopusti, u Župnoj crkvi Blažene Djevice Marije u Solinu, drugu u Župnoj crkvi sv. Martina u Vranjicu, a treću u splitskoj prvostolnici. Također, toliko će se misa služiti svake godine na istim mjestima o obljetnici njegove smrti. Ravnatelj Dijecezanskog sjemeništa kanonik Vicko Fulgosi obvezao se da će mise biti izgovorene preko starješina sjemeništa ili župnika Vranjica i Solina ili preko drugih svećenika. Ove je zakladne mise odobrio Biskupski ordinarijat u Splitu.⁸⁸

3.3. Odjek smrti u javnosti

Don Frane je bio velika i poznata osoba u hrvatskome društvu, kao svećenik, domoljub, političar i znanstvenik. Iako u visokoj dobi i s određenim zdravstvenim poteškoćama, dobro se držao i bio je prilično vedra duha. Gledajući njegove aktivnosti u godini prije smrti, možemo vidjeti da je predosjećao skori kraj. Međutim, za mnoge je njegova smrt došla iznenadno. Njegove je posljednje dane, smrt i ukop intenzivno pratio hrvatski tisak, posebice katolički, kao što je bilo prikazano u prethodnim ulomcima. Splitske novine, *Novo doba* i katolički tjednici *Križ na Jadranu* te *Katolička riječ*, kao i zagrebačka *Hrvatska straža*, intenzivno su izvještavale o njegovoj smrti, pogrebu te pisali članke o njegovoj ulozi i važnosti u hrvatskome društvu. Čak je o njemu opširno pisano i na godišnjicu njegove smrti i prigodom komemoracija koje su održavane u njegovu čast, što ćemo vidjeti u sljedećem poglavlju. Čitajući navedene novine, može se vidjeti s kolikom je ljubavlju i ponosom pisanom o don Frani, a također je vidljivo koliko je bolan odlazak jedne velike osobe čije je prisustvo obogaćivalo mnoge.⁸⁹

⁸⁷ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 6.

⁸⁸ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Zadužbinsko pismo, Split, 12. VII. 1933.

⁸⁹ Vidi: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 169, 27. VII. 1934. 3; br. 172, 31. VII. 1934, 1-3; br. 173, 1. VIII. 1934, 2; br. 174, 2. VIII. 1934, 2, 6; br. 175, 3. VIII. 1934., 6-7; br. 176, 4. VIII. 1934., 4; br. 181, 10. VIII. 1934., 5; *Katolička riječ*, Split, br. 25, 12. IX. 1935., 1; *Križ na Jadranu*, Split, br. 31, 4. VIII. 1934., 1-3; br. 32, 11. VIII. 1934. 1-2; *Novo doba*, Split, br. 177, 30. VII. 1934., 1-2, 6; br. 178, 31. VII. 1934., 1-3, 6; br. 179, 1. VIII. 1934., 2-3; br. 182, 4. VIII. 1934., 9; br. 233, 4. X. 1934., 3; br. 174, 27. VII. 1935., 9; br. 175, 29. VII. 1935., 6; br. 215, 14. IX. 1935., 9-10; br. 232, 4. X. 1935., 3.

Don Franina smrt nije odjeknula samo u domaćoj javnosti, već i na međunarodnoj. Češke novine, *Prager presse*, prema pisanju *Hrvatske straže*, u opširnom su članku pisale o don Franinu životu i radu, a između ostalog su napisale sljedeće: „On je bio snažna ličnost, koja je kod svakoga s kim je došla u dodir ostavila najdublji dojam. Neposredno se je osjećao na njemu strastveni idealizam bogate ljudske prirode, koja je uvijek nastojala ići ravnim putem čiste spoznaje i neobična snaga volje, koju je stavljao u službu toj spoznaji.“⁹⁰

Don Franin prijatelj, dr. Zeiller u francuskom *Journal des Débats* piše nekrolog. Na početku teksta govori o don Franinom velikom doprinosu kao znanstveniku koji je velik dio svojeg vremena provodio u iskopinama Salone koja su, po njegovim riječima, u bogatstvu pronalazaka odmah iza Rima i Kartage.⁹¹ Ističe kako je bio susretljiv i olakšavao mladim istraživačima rad na iskopinama, a rezultate i slavu nije čuvao za sebe. Također, ne propušta spomenuti don Franinu ljubav prema Francuskoj i njegovu misiju na mirovnoj konferenciji 1918. – 1919. na kojoj se borio da Dalmacija pripadne državi Srba, Hrvata i Slovenaca. Vijest o njegovoj smrti dospjela je i u londonski *Times* koji govori o njegovom ugledu koji je stekao istražujući Salonu i Dioklecijanovu palaču.⁹²

3.4. Sažalnice

Čuvši vijesti o smrti don Frane Bulića, mnogi su htjeli izraziti sućut njegovoj rodbini i prijateljima. To su redom bili političari, crkveni dostojanstvenici, znanstvenici, prijatelji, razne institucije, ali i drugi poklonici njegova lika i djela. Svoju je sućut u ime kralja Aleksandra i u ime bana Josipa Jablanovića na misi zadušnici u kapeli splitskog sjemeništa izrazio kraljev izaslanik, podban Andrija Zdravković.⁹³

Telegrame su poslali: u ime vlade Nikola Uzunović, predsjednik Ministarskog savjeta, ministar vanjskih poslova Bogoljub Jevtić i ban dr. Jablanović. Brzjave su poslali: ministar prosvjete dr. Ilija Šumenković, muzeji iz Jugoslavije, Srpska akademija nauka i Arheološki institut iz Berlina.⁹⁴

⁹⁰ *Odjek smrti msgra. Dra Frane Bulića u svjetskoj štampi*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 4.

⁹¹ *Odjek smrti msgra. Dra Frane Bulića u svjetskoj štampi*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 4.

⁹² *Odjek smrti msgra. Dra Frane Bulića u svjetskoj štampi*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 4.

⁹³ *Saučešće Nj. Vel. Kralja*, u: *Novo doba*, Split, br. 179, 1. VIII. 1934., 3.

⁹⁴ Brojne tople sažalnice, u: *Novo doba*, Split, br. 179, 1. VIII. 1934., 3.

Znanstvenici iz različitih dijelova Europe poslali su svoje sućuti Vinki Bulić i drugim članovima don Franine obitelji te njegovim suradnicima: iz Francuske – Dom Germain Morin⁹⁵, Jacques Zeiller⁹⁶, William Seston⁹⁷, Gaston Bathelet⁹⁸, Hippolyte Delehaye⁹⁹; iz Danske (na njemačkom) – Ejnar Dyggve¹⁰⁰; iz Poljske – W. Kubitschek¹⁰¹; iz Italije – Carlo Cecchelli¹⁰², u ime Papinskog instituta za kršćansku arheologiju J. P. Kirsch¹⁰³.

Splitskom je biskupu Bonefačiću apostolski nuncij uputio sljedeće riječi: „Sa najdubljom boli doznajem, da je preminuo presvijetli Franjo Bulić, sa kojim sam bio intimnim prijateljstvom povezan. Po čitavom svijetu poznat i slavan radi svojeg arheološkog znanja i otkrića, čiste duše, daleko od svake niskosti, svećenik pobožan, koji je sačuvao uvijek integritet svojeg života, preodan Apostolskoj Stolici, odličan građanin, svjetionik svojoj domovini, - bit će kao pravednik u vječnoj uspomeni.

Pridružujući se općoj žalosti, za milu Njegovu dušu prikazujem sv. misu, a Tebe molim da i u moje ime vodiš sprovod. – Nuntius Apostolicus.“¹⁰⁴

Mnoge sažalnice iz raznih područja koje su došle don Franinoj obitelji, suradnicima i društvu *Bihać* svjedoče o velikom poštovanju i ljubavi koji su ljudi imali prema liku i djelu pokojnika, a njegov su rad, prisutnost te ljubav prema ljudima i domovini ostavili na njima neizbrisiv trag. Jedan od načina kojim su ljudi htjeli uzvratiti don Frani na njegovom životu jest izvršavanje njegove volje očitovane u oporuci. Naime, kako smo pisali, don Frane je htio da se umjesto vijenaca, novac daje siromašnima ili njegovoj *Naukovnoj zakladi*. Nekoliko je ljudi i

⁹⁵ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Dom Germain Marina Vinki Bulić, Munich, 21. VIII. 1934.

⁹⁶ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Jacques Zeillera Ljubi Karamanu, Saint-Michel-sur-Orge, 14. VIII. 1934.; Pismo Jacques Zeillera Vinki Bulić, Saint-Michel-sur-Orge 31. VII. 1934.

⁹⁷ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Williama Sestona, Strasbourg, 6. VIII. 1934.

⁹⁸ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Gastona Bartheleta Vinki Bulić, Marseille, 6. VIII. 1934.

⁹⁹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Hippolyta Delehaye Vinki Bulić, Bruxelles, 19. VIII. 1934.

¹⁰⁰ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Ejnar Dyggvea dr. Karamanu i dr. Grginu, 25. VIII. 1934.

¹⁰¹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo W. Kubitscheka Ivi Buliću, 22. VIII. 1934.

¹⁰² MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo Carla Cecchellia Vinki Bulić, Rim, 25. VIII. 1934.

¹⁰³ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo J. P. Kirscha Vinki Bulić, Rim, 21. X. 1934.

¹⁰⁴ „Sažalnica apostolskog nuncija“, *Hrvatska straža* (Zagreb), 1. VIII. 1934., 2.

poduzeća prigodom njegove smrti uplatilo splitskom Caritasu 1960 dinara i tako ispunilo jednu od njegovih posljednjih želja.¹⁰⁵

U ovom smo poglavlju imali priliku vidjeti neke informacije iz posljednjih dana don Franina života i okolnosti njegove smrti. Umirao je vedrog duha i bistra uma, predosjećajući skori kraj. Uz njega su do kraja bili njegovi bližnji, prijatelji i djelatnici klinike. Iako je bio posjećivan u bolnici i njegovo je stanje praćeno čak i u novinama, umro je tiho i mirno u visokoj dobi od 88 godina, uzdajući se u milosrđe Božje i preporučujući se zagovoru Blažene Djevice Marije, svetog Franje Asiškog i salonitanskih mučenika.¹⁰⁶

¹⁰⁵ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Potvrda o doprinosu za Caritas, Split, 30. VII. 1934; Potvrda o doprinosu za Caritas, Split, 2.VIII. 1934.

¹⁰⁶ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 6.

4. ODAVANJE POČASTI I SPROVOD

U prethodnim smo poglavljima imali prilike vidjeti kako je don Frane sebi pripremio sarkofag za ukop i smjestio ga kod bazilike salonitanskih mučenika na Manastirinama. Također, mogli smo vidjeti okolnosti njegove smrti, oporuku u kojoj se očituje njegova osobnost i ideali te odjek koji je njegova smrt imala. U ovom će poglavlju biti riječi o don Franinom sprovodu koji je, kao što smo imali prilike vidjeti, većinom sam isplanirao, zanimljivostima koje su pratile ovaj veliki događaj te raznim počastima koje su mu odane neposredno nakon smrti i na obljetnice njegova rođenja.

4.1. Don Franino tijelo u Zagrebu

Nakon što je don Frane preminuo, uskoro je obaviješten nadbiskupijski ordinarijat u Zagrebu. Nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac (dalje: nadbiskup Stepinac) naredio je da se pokojnik obuče u kanoničko ruho te da se obave pripreme za mise zadušnice i blagoslov prilikom ispraćaja za Split. U jednoj je bolničkoj sobi don Franino tijelo odjeveno u kanoničko ruho te mu je u ruke stavljena crna krunica. Na grudi su mu položeni crveni karanfili, a kraj postelje dva velika svijećnjaka.¹⁰⁷

Na zgradama Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti te Sveučilišta u Zagrebu istaknute su crne zastave u znak žalosti za pokojnikom. U 11.45 sati prijepodne 31. srpnja tijelo je pokojnika prevezeno na Kaptol i izloženo na odru u kapeli biskupskog dvora. U ruke pokojnika je stavljeno raspelo i krunica, a podno lijesa svećenički simboli: kalež s pliticom, misal i štola. Oko lijesa stajali su svijećnjaci, baršunasti tepih i zelenilo.¹⁰⁸

Don Franinim zemnim ostacima došli su odati počast mnogi ljudi i predstavnici vlasti i institucija, a usprkos pokojnikovim posljednjim željama (koje dotičnima nisu bile poznate) vijence su položili predstavnici Matice hrvatske, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Hrvatske bogoslovne akademije i (savski) ban dr. Ivo Perović. Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti predstavljali su njezin predsjednik dr. Albert Bazala, potpredsjednik dr. Stanko Hondl, tajnik dr. Vouk i drugi akademici među kojima je i dr. K. Radoničić, šef interne klinike medicinskoga fakulteta. Maticu hrvatsku predstavljao je dr. Blaž

¹⁰⁷ *Oporuka don Frane Bulića*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 2.

¹⁰⁸ *Oporuka don Frane Bulića*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 2.

Jurišić, a Hrvatsku bogoslovnu akademiju prof. dr. Andrija Živković. Počast su odali predstavnici civilnih i vojnih vlasti: spomenuti ban Ivo Perović s načelnicima Mladenom Uzorincem i Ivom Mošinskim, komandant IV. armijske oblasti general August Marić i komandant Savske divizijske oblasti komandant mjesta general Mihajlo Bodi te gradonačelnik Zagreba prof. Ivo Krbek.¹⁰⁹

U 11 je sati pred kapelom nadbiskup Stepinac dao odrješenje i blagoslov te je tijelo u procesiji uneseno u katedralu. Nadbiskup je također predvodio svetu misu sa Requiemom, a pjevao je zbor predvođen Filipom Hajdukovićem.¹¹⁰

Nakon mise opet je podijeljeno odrješenje i blagoslov te je lijes unesen u pogrebni auto koji se uputio prema Splitu.¹¹¹

4.2. Odavanje počasti u Splitu

Don Franjin lijes stigao je 1. kolovoza u Split u ranim jutarnjim satima u dvorište Arheološkog muzeja. Ljes je postavljen ispod ciborija donesenog iz crkve svete Marte u Bijaćima. Ondje se oko 8 sati okupila don Franina rodbina, suradnici i prijatelji. Među inima bili su dr. Ivo Bulić, Mate i Stijepo Bulić, Vinka Bulić, ravnatelj arheološkog muzeja dr. Mihovil Abramić, konzervator dr. Ljubo Karaman i kustos dr. Antun Grgin, gradonačelnik Mihovil Kargotić i dogradonačelnik Duje Ivanišević te ostala rodbina, prijatelji i štovatelji njegova lika i djela. Ubrzo su došli klerici iz obližnjeg sjemeništa predvođeni duhovnikom mons. Bučićem koji je dao odrješenje.¹¹²

Nakon toga su se od Frane oprostili ravnatelj dr. Miho Abramić i konzervator dr. Ljubo Karaman. Ravnatelj Abramić u svom govoru istaknuo je don Franinu ulogu u istraživanju Dalmacije pronalazeći i skupljajući antičke i starokršćanske spomenike, odao mu je počast kao pioniru arheologije i epigrafije u Hrvatskoj koji je otvorio put drugim istraživačima te posebno naglasio važnost njegovih otkrića na području nacionalne povijesti. Također, nije propustio spomenuti bogatstvo don Franinih publikacija, posebno onih u *Bullettinu*. Imajući na umu pokojnikovu želju da ne bude cvijeća na njegovom sprovodu, uzeo si je slobodu da na don

¹⁰⁹ Oporuka don Frane Bulića, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 2.

¹¹⁰ Oporuka don Frane Bulića, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 2.

¹¹¹ Oporuka don Frane Bulića, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 172, 31. VII. 1934., 2.

¹¹² Dok je don Frane Bulić u Splitu na odru, sa ljubavlju i toplinom odaju mu se žalobne počasti, u: *Novo doba*, Split, br. 179, 1. VIII. 1934., 2.

Franin kovčeg položi dvije lovorove grančice kako bi mu iskazao počast, kao što se u antici činilo za sportaše i pjesnike.¹¹³

Konzervator dr. Karaman u svom je govoru također podsjetio na veliki pokojnikov znanstveni i istraživački doprinos, ali je nadodao kako njegova veličina leži i u njegovoj ljudskosti: „*Dao si nam primjer kako se mrtva erudicija da oživjeti ljubavlju, kako se apstraktna nauka da oploditi vezom sa životom i ljudima, kako se naučna disciplina, nošena beskrajnom odanošću prema predmetu, od ljudskog zanimanja uzdiže do kulturnog apostolata.*“ Nakon govora don Franina je rodbina prenijela njegovo tijelo u kapelu Biskupskog sjemeništa.¹¹⁴

U 10 je sati održana sjednica gradskoga vijeća u njegovu čast na kojoj su prisustvovali splitski biskup Kvirin Bonefačić i zagrebački nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac. Sjednici su prisustvovali i: ministar G. B. Anđelinović, podban A. Zdravković, senatori dr. Ivo Majstrovčić i don Frano Ivanišević, ministar dr. Ivo Grisogono, narodni poslanik te poslanik srpske pravoslavne crkve protojerej Sergije Urukalo, zapovjednik mjesta potpukovnik Petrović, predstavnik kraljevske Mornarice kapetan fregate Labaš, rektor teologije dr. I. Kasandrić i bivši rektor dr. A. Katalinić, ravnatelj arheološkog muzeja dr. Abramić, konzervator dr. Karaman i kustos dr. Grgin, te ostali predstavnici vlasti, društva i udruženja. Na sjednici je govor održao gradonačelnik Mihovil Kargotić. Rekao je kako je Split zbog don Frane postao jedan od središta istraživačkog i akademskog djelovanja, istaknuo je njegovo zalaganje za očuvanje Dioklecijanove palače i izgradnju nove zgrade Arheološkog muzeja. S posebnim je naglaskom govorio o don Franinoj borbi za hrvatski nacionalni identitet i nacionalnu svijest kroz društveno, političko, ali i obrazovno djelovanje što je bilo posebno vidljivo kroz njegov mandat ravnatelja klasične gimnazije. Svoj je govor završio riječima: „Gospodo, dok se duboko potreseni klanjamo sjeni velikog našeg sugrađanina, čovjeka širokih kršćanskih načela, uglednog svećenika katoličke crkve, naučnjaka svjetskog glasa, uzornog rodoljuba, nas najviše boli što nećemo više vidjeti njegov markantni i uspravan lik, što nećemo više čuti njegovu otvorenu, koji put oštru, ali uvijek iskrenu riječ.“¹¹⁵

¹¹³ *Dok je don Frane Bulić u Splitu na odru, sa ljubavlju i topline odaju mu se žalobne počasti*, u: *Novo doba*, Split, br. 179, 1. VIII. 1934., 2.

¹¹⁴ *Dok je don Frane Bulić u Splitu na odru, sa ljubavlju i topline odaju mu se žalobne počasti*, u: *Novo doba*, Split, br. 179, 1. VIII. 1934., 2.

¹¹⁵ *Dok je don Frane Bulić u Splitu na odru, sa ljubavlju i topline odaju mu se žalobne počasti*, u: *Novo doba*, Split, br. 179, 1. VIII. 1934., 2-3.

Nakon govora gradsko je vijeće odobrilo da se Zakladi don Frane Bulića, hrvatskom društvu za istraživanje domaće povijesti „Bihać“ i siromasima da po 10 tisuća dinara. Zatim je nadbiskup Stepinac u ime Zagrebačke nadbiskupije izrazio sućut gradonačelniku Kargotiću.¹¹⁶

Poslije sjednice u kapeli splitskog sjemeništa održana je glagoljaška misa zadušnica koju je predvodio splitski biskup Kvirin Bonefačić. U kapelici je izložen don Franin lijes sa znakovima svećeničkog reda: kalež, misal, misno ruho i protonotarska mitra. Sa strane su se nalazili vijenci poslani iz Zagreba jer u trenutku njegove smrti nije bila znana njegova volja da se ne kupuje cvijeće. Bilo je prisutno brojno svećenstvo i članovi redova, a prisustvovao je i hvarski biskup Miho Pušić. Na misu zadušnicu stigli su i dostojanstvenici koji su sudjelovali na sjednici gradskog vijeća. Na pokrašnjem je oltaru tihu misu govorio nadbiskup Stepinac s dr. Krizmoli u asistenciji. Poslije mise otpjevano je svečano odrješenje te su prisutni prije odlaska izrazili sućut pokojnikovoj rodbini.¹¹⁷

4.3. Sprovod

Sprovodna je procesija krenula iz Biskupskoga sjemeništa 2. kolovoza 1934. u 7 sati ujutro. Pred sjemeništem su se od don Frane oprostili predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dr. Albert Bazala i francuski konzul u Splitu Gaston Soupey.¹¹⁸ U svojem se govoru dr. Bazala spomenuo pokojnikove revnosti i predanosti u istraživačkom radu te kako je svojim djelom zadužio arheologiju koja je još u svojim početcima. Sljedećim je riječima opisao don Franinu osobnost: „Tako je don Frane i mišlju i životom bio u Dioklecijanovoj palači i na solinskom polju. Zanesen, zauzet, a kad je trebalo čuvati i braniti, matom i borben – da, branilac historijskih vrednota, neprijatelj krivoj misli, ali nikad neprijatelj čovjeku; kao učenjak borac za ideju, kao čovjek filantrop i u posljednjem redu pacifista.“¹¹⁹

Procesija je išla niz Zrinsku ulicu do Porte Aureae zatim niz Rimsku ulicu do katedrale. Sprovod je predvodio splitski biskup Kvirin Bonefačić, a prisustvovali su nadbiskup Stepinac, hvarski biskup Pušić, splitski i okolni kler, kraljev izaslanik podban Zdravković, ministar dr.

¹¹⁶ *Dok je don Frane Bulić u Splitu na odru, sa ljubavlju i topline odaju mu se žalobne počasti*, u: *Novo doba*, Split, br. 179, 1. VIII. 1934., 3.

¹¹⁷ *Dok je don Frane Bulić u Splitu na odru, sa ljubavlju i topline odaju mu se žalobne počasti*, u: *Novo doba*, Split, br. 179, 1. VIII. 1934., 3.

¹¹⁸ *Don Frane Bulić u Solinu*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 174, 2. VIII. 1934., 2.

¹¹⁹ *Oproštaji sa don Franom*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 7.

Anđelinović, predstavnici državnih, gradski i vojnih vlasti, veliki broj splitskih društava i veliki broj građana.¹²⁰

U katedrali je u ime biskupije i splitskoga klera govorio kanonik msgr. don Vicko Fulgosi. Za don Franu je rekao da je: „[...] najuspješnije znao da spaja[š] staru, duboku klasičnu mudrost sa kršćanskom veličinom, i kao svećenik Boga Višnjega i kao svećenik prave znanosti, najbolje dokazao, kako se pravi svećenički značaj, pravo kršćansko uvjerenje i iskreno katoličko čuvstvovanje znadu u najugodnijoj harmoniji da slože i najtješnje da spoje sa pravom znanosti, sa istinskom ljubavi prema svojem rodu i otadžbini, napose prema svome Splitu.“¹²¹

Don Vicko nije propustio spomenuti kako je don Frane radio sve do kraja svojeg životnog vijeka te kako su njegovi lik i djelo na ponos biskupiji. Svoj je oproštaj zaključio riječima: „*Ave sacerdos rarae virtutis, ave anima fortis, anima constans, anima vere christiana!* (hrv. Zdravo svećeniče rijetke vrline, zdravo dušo snažna, dušo postojana, dušo istinski kršćanska!) Vječni ti pokoj!“¹²²

Zatim je nadbiskup Stepinac dao svečano održenje. Pošto je tijelo izvedeno iz katedrale na Peristil, ondje se u ime grada oprostio gradonačelnik Mihovil Kargotić. Potom je sprovodna procesija krenula Plokatom (Poljanom) kraljice Jelene prema istočnim vratima Dioklecijanove palače sve do zgrade općine na solinskoj cesti (u današnjoj ulici Domovinskoga rata gdje se nalazi sjedište Splitsko – dalmatinske županije, op. a.)¹²³

Ondje je svoj oproštaj u ime Zagrebačke nadbiskupije izrekao nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac. Rekao je da su Zagreb i don Frane bili neraskidivo povezani te je osjećao dužnost doći u Split odati počast jednomu „[...] od najvećih sinova hrvatskog naroda, bilo po njegovu karakteru, bilo po njegovu naučenjačkom radu.“¹²⁴

Kao glavnu odrednicu don Franine osobnosti istakao je to da je on bio čovjek vođen načelima te da ga ništa nije moglo poljuljati u djelovanju po njima. Nadbiskup je Stepinac kratko spomenuo pokojnikov rad i međunarodni ugled u znanstvenom radu, ali mu je bilo važnije naglasiti kako je u don Franjinu životu vladala harmonija vjere i znanosti koja je oplemenjivala njegov lik. Govor nadbiskup Stepinac završava riječima: „Frano Bulić bio je istodobno i ponizan, skroman i duboko religiozan Božji svećenik i vanredno učen muž i hrvatski rodoljub. Neka mu Gospodin Bog, za čiju se pravdu, istinu i čast borio, bude obilan platac!“¹²⁵

¹²⁰ Don Frane Bulić u Solinu, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 174, 2. VIII. 1934., 2.

¹²¹ Oproštaji sa don Franom, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 7.

¹²² Oproštaji sa don Franom, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 7.

¹²³ Don Frane Bulić u Solinu, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 174, 2. VIII. 1934., 2.

¹²⁴ Oproštaji sa don Franom, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 7.

¹²⁵ Oproštaji sa don Franom, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 7.

Nakon toga se prisutnima u ime prijatelja i suradnika obratio dr. Josip Berković. Njegov govor nije bio predviđen te riječi nisu prenesene u tisku zbog cenzure. Nad Berkovićem je proveden istražni postupak, ali je proces zaustavljen nakon smrti kralja Aleksandra. Čini se da je njegov govor bio usmjeren protiv sistema i gledan je kao poziv na otpor.¹²⁶

Potom su sudionici sprovoda automobilima i autobusima krenuli prema Solinu. Don Franin je lijes ispratila velika masa ljudi iz Solina, Vranjica i Mravinaca. Tihu svetu misu na Manastirinama je služio don Franjin prijatelj i suradnik, dr. don Lovre Katić.¹²⁷ On se oprostio od pokojnika u ime Solinjana. Slično kao i nadbiskup Stepinac, don Lovre je u svom govoru posvetio pažnju don Franinim kršćanskim i ljudskim vrijednostima koje su pratile njegov osobni i profesionalni život, među kojima posebno ističe njegovu poniznost. Naposljetku, uočava kako don Frane i u smrti brine za starine koje je proučavao za života: „Sveta ova solinska gruda prima Te da i mrtav čuvaš njezino najdragocjenije blago – mučeničke grobove i zadužbine hrvatskih vladara i od danas je bogatija novim velikim spomenikom – grobom tvojim.“¹²⁸

Slika 3. *Nadbiskup A. Stepinac u dvorištu splitskoga sjemeništa*
(MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 6, Fotografije)

¹²⁶ Marijan Buljan, *Politička povijest Splita od 1918. do 1941.*, Leykam International, Zagreb, 2022., 239.

¹²⁷ Don Frane Bulić u Solinu, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 174, 2. VIII. 1934., 2.

¹²⁸ *Oproštaji sa don Franom*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 7.

Poslije don Lovre nazočnima se obratio sveučilišni profesor dr. Viktor Novak u ime Jugoslavenskog historijskog društva u Beogradu. Izjavio je kako će znanost pamtiti ideje, rad i rezultate don Frane te se od njega oprostio na sljedeći način: „I danas kad se na Tebe blaženošću osmjehuje i u svoje sveto kolo prima Sveti Dujam i reorganizator Ivan iz Ravenne, nesumnjivo blagoslovom svojim Sveti Apostoli, Tebi, glagoljački prvoborče, dostojan himnus poje.“ Prigodne riječi su uputili i arheolog Žanko i dr. Ilija Despot. Nakon toga lijes je položen u sarkofag. Sprovod je završio oko podne.¹²⁹

4.4. Troškovi sprovoda

Veličanstveni sprovod kakav je održan don Frani dolikuje jednoj veličini koja je zadužila hrvatski narod, ne samo kao znanstvenik, već kao i odgojitelj, svećenik i domoljub. Prema onome što je napisano u prethodnim dijelovima ovoga rada, don Frane je pomno i detaljno isplanirao mjesto svojega ukopa i vlastiti sprovod. Za uređivanje svog sarkofaga uložio je mnogo truda i materijalnih sredstava. Sprovod kakav je don Frane zamislio, zahtijevao je dosta financijskih sredstava, ali činjenica da je preminuo u Zagrebu, odakle je njegovo tijelo moralo biti prevezeno u Split, podrazumijevala je da su sveukupni troškovi bili veći nego što je predviđeno. Konačni je obračun pogrebnog poduzeća „Prvo hrvatsko građansko kaptolsko društvo za sjajne pogrebe u Zagrebu“ iznosio 15540 dinara (tadašnjih 341,54 dolara, danas 8005,01 dolara).¹³⁰

Na molbu pokojnikove obitelji i uzimajući u obzir don Franin lik i djelo, pogrebno je poduzeće smanjilo račun za 1540 dinara, tj. konačni obračun bio je 14000 dinara.¹³¹ Međutim, to nisu bili jedini troškovi koje je trebalo podmiriti. Izračun raznih izdataka koji su napravili članovi don Franine obitelji iznosi 9715 dinara (tadašnjih 213,52 dolara, današnjih 5004,48 dolara). Konačni je iznos dakle 23715 dinara (tadašnjih 555,06, današnjih 13009,49 dolara).¹³²

Don Frane nije htio nikome biti dužan tijekom svoga života, a ni nakon smrti te je za potrebe svoga sprovoda na računu u Gospodarskoj štedionici ostavio 7018,19 dinara i oko 7000

¹²⁹ *Oproštaji sa don Franom*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 7.

¹³⁰ Usp. <https://www.kunalipa.com/katalog/tecaj/tecaj-1913-1945.php> (15.7.2024.); MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Lični posjedi (...), Račun Prvog hrvatskog građanskog kaptolskog društva za sjajne pogrebe u Zagrebu za sprovod don Frane Bulića, Zagreb, 30. VII. 1934.

¹³¹ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Pismo predstavnika Prvog hrvatskog građanskog kaptolskog društva za sjajne pogrebe u Zagrebu Mati Buliću o smanjenju iznosa računa, Zagreb, 9. X. 1934.

¹³² Usp. <https://www.kunalipa.com/katalog/tecaj/tecaj-1913-1945.php> (15.7.2024.); MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Popis izdataka, [str 2].

dinara vrijednih dionica. Međutim, kako nije predvidio da će umrijeti u Zagrebu, ostatak je troškova morala podmiriti njegova obitelj.¹³³

4.5. Komemoracija u Splitskom sjemeništu

Na obljetnicu rođenja don Frane Bulića, 4. listopada 1934. godine, u splitskom dijecezanskom sjemeništu održana je komemoracija u njegovu čast. Ovom su događaji prisustvovali: pokojnikova rodbina, splitski biskup Bonefačić, kanonici splitskog kaptola Bašić i Fulgosi, profesori biskupijske gimnazije i đaci, bogoslovi, ravnatelj arheološkog muzeja dr. Mihovil Abramić, konzervator dr. Ljubo Karaman, kustos dr. Antun Grgin, predstavnici franjevačkog i dominikanskog reda te građani. Program je započeo svetom misom s odrješenjem koju je u osam sati biskup Bonefačić služio za pokojnika. U pjevanju je staroslavenske mise sudjelovao zbor sjemeništara pod vodstvom maestra Adamiča. Isti je zbor pjevao skladbu „Nadgrobnica“ autora Franje Serafina Vilhara na priredbi koja je slijedila poslije mise. Govor o don Franinom životu, radu i značaju održao je ravnatelj biskupske [biskupijske] gimnazije dr. don Lovre Katić. Govoreći o mladosti i don Franinom radu na mjestu odgojitelja istaknuo je kako je on uvijek „ (...) nastojao osobito oko toga da zadobije sklonost i povjerenje mladosti, osuđujući oštro lijenost, laž, i douškivanje. Ljubav kojom su ga u životu susretali negdašnji đaci, najbolji je dokaz da je uspio.“¹³⁴

U daljnjem je govoru spomenuo kako je, nakon što je smijenjen s mjesta ravnatelja gimnazije, don Frane u svojem arheološkom i historiografskom radu stekao slavu, a da je posebno zadužio hrvatski narod otkrićima spomenika vladara iz dinastije Trpimirovića. Iako su djela i zasluge na znanstvenom području velika i brojna, ipak je don Lovre naglasak stavio na njegovu čovječnost, skromnost, veliku vjeru i predanost u svećeničkoj službi. Komemoracija je završila izvedbom skladbe *Jamica tiha* autora Gregora Rihara koju je otpjevao zbor sjemeništara.¹³⁵

¹³³ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Molba Vinke Bulić Gospodarskoj štedionici za hitnu isplatu, Split 11. VIII. 1934.

¹³⁴ *Komemoracija don Frane Bulića*, u: *Novo doba*, Split, br. 233, 4. X. 1934., 3.

¹³⁵ *Komemoracija don Frane Bulića*, u: *Novo doba*, Split, br. 233, 4. X. 1934., 3.

4.6. Postavljanje spomenika u Zagrebu

Na Marulićevu je trgu (kraj današnje zgrade Hrvatskog državnog arhiva) u Zagrebu dana 16. rujna 1935. uz prigodnu komemoraciju otkriven spomenik don Frani Buliću. Kip je izradio Frano Kršinić, a podigla ga je udruga »Hrvatska žena«. ¹³⁶ Na komemoraciji je govor održao don Franin suradnik i dopredsjednik Hrvatske bogoslovne akademije, don Fran Barac. Istaknuo je velike Bulićeve zasluge za hrvatski narod koje su vidljive u očuvanju arheološke i kulturne baštine, pedagoškom radu i utjecaju na mlade ljude. ¹³⁷

Slika 4. Spomenik don Frane Bulića u Zagrebu

4.7. Spomenik u crkvi sv. Martina iznad *Porta Aurea*

Na obljetnicu don Franinog rođenja i na njegov imendan, 4. listopada 1935. godine, u crkvi svetog Martina, gdje je isti slavio dijamantni jubilej (60 godina svećeništva), iznad *Porta Aurea* Dioklecijanove palače upriličena je svečanost u njegovu čast. Biskup Kvirin Bonefačić slavio je misu na staroslavenskom i poslije toga je izmolio odrješenje. Osim biskupa, misi i svečanosti prisustvovali su don Franina obitelj, gradonačelnik Mihovil Kargotić, ravnatelj

¹³⁶ I. Zvonar, *Mons. dr. Fran Barac (1872.-1940.) Život i djelo*, 284.

¹³⁷ I. Zvonar, *Mons. dr. Fran Barac (1872.-1940.) Život i djelo*, 284.

sjemeništa kanonik Vicko Fulgosi, dominikanski poglavar o. Dominik Šantić, o. Rozarije Jerković i o. Antonije Zaninović, ravnatelj Arheološkog muzej dr. Mihovil Abramić, konzervator dr. Ljubo Karaman, prof. dr. don Lovre Katić, sestre dominikanke i novinari.¹³⁸

Sestre dominikanke su mu htjele odati počast jer se on zalagao za očuvanje i brigu oko povijesne crkvice iz razdoblja hrvatskih narodnih vladara. U svojem je govoru biskup Bonefačić pohvalio zamisao i trud sestara dominikanki oko postavljanja spomen - ploče kako bi se sačuvala uspomena na don Franin lik i djelo. Na kraju svog govora biskup je uskliknuo: „Uspomena na njega neka bude živa u potomstvu, neka se u potomstvu čuva poštovanje prema narodnoj prošlosti. Neaka je slava imenu don Frane Bulića.“¹³⁹ Nakon govora biskup je Bonefačić otkrio spomen ploču koja ima sljedeći tekst:

„U spomen don Frani Buliću koji rodoljubnom skrbi popravi ovu crkvicu svetoga Martina iz doba narodnih vladara i u njoj prikaza Bogu svoju dijamantnu Svetu Misu na prvu godinu njegove smrti, postaviše ovu ploču Sestre Dominikanke, G. G. 1935.“

Zanimljivo, prijedlog da se postavi spomen - ploča u čast don Frani dao je još za njegova života o. Jordan Zaninović, a tekst je trebao biti na latinskom jeziku. Međutim, don Frane nije smatrao da je toga dostojan te nije htio prihvatiti tu čast, stoga je tek nakon njegove smrti postavljeno opisano obilježje, a tekst su pripremili konzervator dr. Karaman i kustos dr. Grgin.¹⁴⁰

Don Frane Bulić nije bio čovjek kojemu je stalo do pompe i paradiranja, kao što svjedoči citat njegovoga dragoga Tacita: *Funus sine imaginibus et pompa per laudes ac memoriam virtutum eius celebre fuit.*¹⁴¹ Njegova je želja bila napraviti spomenik koji će trajno biti spomen na ono čemu je dao veliki dio svojega života te koji će biti podsjetnik i motivacija novim generacijama da vole i istražuju povijest svoje domovine i naroda. Kao kršćaninu i svećeniku, sigurno mu je bilo važno što počiva kraj salonitanskih mučenika čijem se zagovoru preporučio te pokraj grobova salonitanskih biskupa, svećenika i vjernika, ali i drugih kojih su pokopani tamo jer je i njihove grobove istraživao s istom predanošću. Iz dostupnih je dokumenata vidljivo da je don Frane ispraćen s velikom zahvalnošću, ponosom, poštovanjem, ali i tugom jer njegova prisutnost obogaćivala mnoge ljude, mlade i stare, nepismene i visoko obrazovane bez diskriminacije i podcjenjivanja, s velikom ljubavlju i zauzetošću. Bilo je i onih koji su tamo bili i prisutni iz drugih motiva. Don Frane je bio izraziti protivnik masonstva i sigurno ne bi htio da

¹³⁸ Otkriće spomen-ploče don Frani Buliću, u: *Novo doba*, Split, br. 232, 4. X. 1935., 3.

¹³⁹ Otkriće spomen-ploče don Frani Buliću, u: *Novo doba*, Split, br. 232, 4. X. 1935., 3.

¹⁴⁰ Otkriće spomen-ploče don Frani Buliću, u: *Novo doba*, Split, br. 232, 4. X. 1935., 3.

¹⁴¹ Tacit, *Anali*, II, 73; MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Oporučno pismo, Split, 22. IV. 1934., str. 2.

oni prisustvuju njegovom sprovodu, što je izrazio i u dopisu Biskupskom Ordinarijatu u Splitu tražeći da ravnatelj Arheološkog muzeja u Splitu dr. Mihovil Abramić ne sudjeluje aktivno na sprovodu jer je imao saznanja da je framason i rotarijevac. Nije htio da iskoristi njegov sprovod kao priliku za vlastitu promociju. Međutim, mogli smo vidjeti da je on ne samo prisustvovao sprovodu, već i držao govor.¹⁴²

Možda je Mihovil Abramić dobio svojih pet minuta pozornosti, ali cijeli je događaj bio usmjeren na don Franin lik i djelo. Spomenimo još da se dogodio jedan incident. Naime, Zagrepčani su htjeli iskazati počast don Frani te su poslali dva velika palmina lista povezana hrvatskom trobojnicom s natpisom: „Svom ponosu – Zagreb – 30. VII. 1934 – Hrvatski narod“ koji se postavio kraj odra u kapeli sjemeništa. Nakon dva sata što je ondje stajala, stigli su detektivi i naredili da se trobojnica makne. Uzela ju je Vinka Bulić i pohranila kod sebe. Tri dana poslije sprovoda detektivi su došli u njezin stan i ispitivali se o trobojnici. Vinka je rekla da je ista pohranjena u njezinom ormaru i, nakon što su se o tome uvjerali, detektivi su otišli i nisu se vraćali.¹⁴³

Poznajući don Franin karakter i uvjerenja, sigurno mu ne bi bio drag takav odnos prema hrvatskoj trobojnici. Ovo nije bio jedini slučaj da se policija Kraljevine Jugoslavije zanimala za don Franu i ljude oko njega. Dana 2. 9. 1930. don Frane je otišao na izlet u Ozalj zajedno s dr. Antom Trumbićem, dr. Kerubinom Šegvićem i još nekoliko suputnika. Nakon što su otišli iz Ozlja, detektivi su ondje došli raspitivati se o društvu na izletu.¹⁴⁴

Vraćajući se na temu sprovoda, može se reći da ni djelovanje državnog represivnog aparata nije moglo zasjeniti dostojanstvenost ispraćaja jednoga takvog hrvatskog velikana. Iako je trobojnica uklonjena, domoljubno ozračje koje je vladalo na sprovodu nije mogao nitko oduzeti.

Sve ono što je don Frane predstavljao: bogoljublje, čovjekoljublje i domoljublje, bilo je duboko urezano u svijesti prisutnih na sprovodu te je u njima izazivalo tugu zbog gubitka takvog čovjeka, ali također radost i ponos što su živjeli s takvim čovjekom. O tome nam svjedoče riječi nadbiskupa Stepinca o don Franinom sprovodu, kojima završavamo ovo poglavlje:

¹⁴² MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Molba Biskupskom Ordinarijatu za sprovod, Split, 10. IV. 1934., [str. 3]; Arsen Duplančić, *Izvori za povijest masonstva u Splitu*, u: *Croatica Christiana periodica*, 16 (1992.) 30, 105.

¹⁴³ MKM RH, KOS, *Ostavština don Frane Bulića*, Kutija br. 4, Lični posjedi, Zapis o trobojnici.

¹⁴⁴ Stjepan Matković – Marko Trogrlić, *Političke bilješke Ante Trumbića, 1930.-1938.*, sv. I., Hrvatski institut za povijest – Filozofski fakultet Split, Zagreb – Split, 2019., 83.

„(...) mogu Vam reći, da su me iskazi pieteta prema Don Frani Buliću duboko dirnuli, a najviše me je dirnuo onaj naš mali puk, koji mu je sa toliko osjećaja iskazao svoje poštovanje. Ja sam sa udivljenjem promatrao one obične seljake pod crvenim kapama, pa one starice tamo na Solinu, koje su spontano došle da iskažu počast našem velikom učenjaku. Njih je doveo samo pietet prema uspomeni Don Franinjoj. A kad sam s druge strane gledao onolike iskaze poštovanja prema pokojniku sa strane čitave inteligencije, još sam jednom stvorio zaključak, da istina i pravda, koje je uvijek don Frane u svom životu zastupao, imaju ipak na koncu najveći utisak na sve ljude bez razlike, i da se takovim ljudima općenito moraju da iskazuju najveće počasti.

Posmrtno počasti Monsinjoru Buliću izgledale su meni zapravo ne toliko kao jedan žalobni sprovod, nego kao jedna velika narodna manifestacija. Kad sam tamo u Manastirinama, nad grobovima starokršćanskih mučenika, promatrao silan narod, u živom komešanju, činilo mi se, kao da sam na jednom velikom proštenju. Jer, Don Frane Bulić ispunio je pune dane ljudskoga života i njegovo djelovanje bilo je od tolikog značenja, da je pogreb i mogao da bude više jedna velika priredba posmrtnog priznanja, nego li žalobne svečanosti.“¹⁴⁵

¹⁴⁵ *Nadbiskup-koadjutor o don Frani*, u: *Hrvatska straža*, Zagreb, br. 176, 4. VIII. 1934., 4.

ZAKLJUČAK

„Gdje je, smrti, pobjeda tvoja? Gdje je, smrti, žalac tvoj?“ kliče sveti Pavao u svojoj poslanici Korinćanima (1 Kor 15, 55). Čitajući podatke o don Franinu životu, možemo reći da je zaista njegova vjera u Spasitelja uvijek bila jača od straha od smrti kojeg svaki čovjek nosi u sebi. Njegov trud oko pripremanja grobnice kraj grobova salonitanskih mučenika izraz je duboke zahvalnosti u Božju providnost koja ga je pratila cijeli život i omogućila mu da preko istraživanja Salone postane arheolog svjetskog glasa. Grobnica je uistinu jedan spomenik koji bdije nad iskopinama bazilike na Manastirinama i podsjetnik svim ljudima na jednog od velikana hrvatske povijesti te poticaj svima da se vodi briga o povijesti hrvatske grude.

U svojem se životu don Frane posvetio Bogu, ljudima i znanosti, a ljudi su mu na tome bili zahvalni, što se vidi po broju ljudi koji su mu došli iskazati počast na sprovodu. Iz njegove smo oporuke mogli vidjeti da je umro žaleći što nije uspio nadahnuti i podržati bar jednog svećenika za studij kršćanske arheologe.

Iako nije ispunio svoj naum, mnogi su kasniji arheolozi i povjesničari inspirirani njegovim radom krenuli tim stopama. Znajući njegov karakter, vjerojatno bi mu bilo drago što se sve otkrilo na našoj hrvatskoj grudi bogatoj povijesnim nalazima. Također, njegova nam oporuka svjedoči koliko je vodio računa o potrebitima, namijenivši da se dio kuće uredi za sirotište i starački dom.

Isto tako, vidljiva je njegova briga za nova pokoljenja u tome što je veliki dio svoje biblioteke ostavio Dječaćkom i Bogoslovnom sjemeništu. Kako je o pitomcima tih dviju institucija brinuo tijekom života, to je činio i poslije svoje smrti. Don Frane je bio spoj kršćanske vrline, svećenike predanosti i znanstvene upornosti.

Bio je prijatelj ljubavi i istine, a neprijatelj zlu i nepravdi. Nije bio bez mana, ali duboko ih svjestan, hrabro je koračao naprijed vođen Kristovim svjetlom. Vjeran Kristu i Crkvi, nije dopustio da ga bilo što pa ni sukobi s određenim pripadnicima Crkve udalje od onoga što je svim svojim bićem prigrlilo.

Gledajući njegov cjelokupni život, a posebno njegove posljednje trenutke, možemo reći sa svetim Pavlom: „Nada pak ne postiđuje“ (Rim 5, 5). I dok njegovo tijelo mirno počiva pokraj grobova salonitanskih mučenika i drugih koji su pokopani na Manastirinama, uspomena na njega i dalje živi u hrvatskome narodu, a posebice na području Dalmacije.

Nadajmo se da će njegov primjer potaknuti mnoge na znanstveni rad u područjima arheologije (posebno one kršćanske) i povijesti, a možda neke mladiće potakne i na svećenički

život. Za sve što je učinio za Boga, Crkvu, hrvatski narod i znanost velika mu hvala, a nada ostaje da nas prati svojim molitvama u društvu svetoga Dujma, Anastazija i ostalih salonitanskih mučenika obasjan svjetlom Dobroga Pastira.

IZVORI

1. Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel Split (MKM RH, KOS), *Ostavština Frane Bulića*.

LITERATURA

Knjige

1. Bulić, Frane, *Izabrani spisi*, Nenad Cambi (ur.), Splitski književni krug, Split, 1984.
2. Buljan, Marijan, *Politička povijest Splita od 1918. do 1941.*, Leykam International, Zagreb, 2022.
3. Dukić, Josip, *Nije sve tako crno*, Kulturno društvo Trilj, Košute, 2016.
4. Matković Stjepan – Trogrlić Marko, *Političke bilješke Ante Trumbića, 1930.-1938.*, sv. I., Hrvatski institut za povijest – Filozofski fakultet Split, Zagreb – Split, 2019.
5. Rendić-Miočević, Duje, *Carmina epigraphica*, Splitski književni krug, Split, 1987.
6. Zvonar, Ivica, *Mons. dr. Fran Barac (1872.-1940.) Život i djelo*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012.

Članci

1. Boban, Ljubo, *Prilozi za političku biografiju don Frane Bulića (1914.-1934)*, u: *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 18 (1985.) 1, 167-214.
2. Boršić, Luka, *Trebamo dokolice*, u: *Latina et Graeca*, 2 (2002.) 2, 99-132.
3. Bulić, Frane, *Ritrovamenti antichi*, u: *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, 19 (1986.) 1, 160.
4. Dukić, Josip, *Don Frane Bulić na sudu*, u: *Tusculum: časopis za solinske teme*, 3 (2010.), 181-196.
5. Duplančić, Arsen, *Izvori za povijest masonstva u Splitu*, u: *Croatica christiana periodica*, 16 (1992.) 30, 104-115.
6. Ivanišević, Milan, *Uz obljetnicu Don Frane Bulića*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 120-128.
7. Kovačić, Slavko, *Don Frane Bulić i glagoljica*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 169-181.
8. Marin, Emilio, *Doprinos Frane Bulića starokršćanskoj arheologiji*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 134-142.

9. Matijević-Sokol, Mirjana, *Od epitafa svećenika Ivana do epitafa kraljice Jelene*, u: *Tusculum : časopis za solinske teme*, 10 (2017.) 2, 77-91.
10. Piplović, Stanko, *Dominikanski samostan u Trogiru u XIX. stoljeću*, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (1999.) 41.
11. Soldo, Josip Ante, *Don Frane Bulić – rodoljub*, u: *Crkva u svijetu*, 20 (1985.) 2, 149-168., 213-222.

Novine

1. *Hrvatska straža* (Zagreb), br. 169, 27. VII. 1934.
2. *Hrvatska straža* (Zagreb), br. 172, 31. VII. 1934.
3. *Hrvatska straža* (Zagreb), br. 173, 1. VIII. 1934.
4. *Hrvatska straža* (Zagreb), br. 174, 2. VIII. 1934.
5. *Hrvatska straža* (Zagreb), br. 175, 3. VIII. 1934.
6. *Hrvatska straža* (Zagreb), br. 176, 4. VIII. 1934.
7. *Hrvatska straža* (Zagreb), br. 181, 10. VIII. 1934.
8. *Katolička riječ* (Split), br. 25, 12. IX. 1935.
9. *Križ na Jadranu* (Split), br. 31, 4. VIII. 1934.
10. *Križ na Jadranu* (Split), br. 32, 11. VIII. 1934.
11. *Novo doba* (Split), br. 177, 30. VII. 1934.
12. *Novo doba* (Split), br. 178, 31. VII. 1934.
13. *Novo doba* (Split), br. 179, 1. VIII. 1934.
14. *Novo doba* (Split), br. 182, 4. VIII. 1934.
15. *Novo doba* (Split), br. 233, 4. X. 1934.
16. *Novo doba* (Split), br. 174, 27. VII. 1935.
17. *Novo doba* (Split), br. 175, 29. VII. 1935.
18. *Novo doba* (Split), br. 215, 14. IX. 1935.
19. *Novo doba* (Split), br. 232, 4. X. 1935.

Mrežne poveznice

- <https://www.kunalipa.com/katalog/tecaj/tecaj-1913-1945.php> (19. 7. 2024.)
- <https://www.in2013dollars.com/us/inflation/1915?amount=957.11> (19. 7. 2024.)
- <https://www.in2013dollars.com/us/inflation/1934?amount=341.54> (19. 7. 2024.)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Filip Ivčević, kao pristupnik za stjecanje zvanja magistra/magistrice teologije, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu, kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također, izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 29. kolovoza 2024.

Potpis

SUMMARY

Friday 29th of July marks the 90th anniversary of death of Croatian priest, archaeologist and historian, Frane Bulić. He died in Zagreb, a few days after gallstone surgery. The news of his death echoed in the domestic, but also in the foreign public. Many years before his death, he prepared himself a sarcophagus to be used as his grave near the ruins of a basilica in Manastirine in Solin. Sarcophagus was found in Zvirrače near Trogir, and was resculptured by Pavao Bilinić. After he died, father Frane's body was put on a catafalque in cathedral of Zagreb so people could pray and pay their respects, then it was transferred to Split, where it would be placed in the seminary. Many people came to the seminary to pay their respects, and then the funeral procession began which led through the streets of Split to the cathedral, and from there went to Solin, ending in laying of the body in the tomb in Manastirine. Moreover, this thesis will also point out some of Frane's last thoughts and stances expressed in his last will.

Key words: Frane Bulić, sarcophagus, Manastirine, last will, funeral.

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
UVOD.....	3
1. KRATKI ŽIVOTOPIS DON FRANE BULIĆA.....	4
2. PRIPREMA SARKOFAGA I MJESTA UKOPA NA MANASTIRINAMA	9
2.1. Pronalazak prvog sarkofaga 1896.....	9
2.2. Molba Carskom institutu u Beču	10
2.3. Drugi sarkofag	11
2.4. Molba Biskupskom ordinarijatu u Splitu.....	16
3. SMRT I NJEZINI ODJECI	17
3.1. U Zagrebu	17
3.2. Oporuka	18
3.3. Odjek smrti u javnosti.....	21
3.4. Sažalnice	22
4. ODAVANJE POČASTI I SPROVOD	25
4.1. Don Franino tijelo u Zagrebu.....	25
4.2. Odavanje počasti u Splitu	26
4.3. Sprovod.....	28
4.4. Troškovi sprovoda	31
4.5. Komemoracija u Splitskom sjemeništu	32
4.6. Postavljanje spomenika u Zagrebu	33
4.7. Spomenik u crkvi sv. Martina iznad <i>Porta Aurea</i>	33
ZAKLJUČAK.....	37
LITERATURA	39
Knjige.....	39
Članci	39
Novine.....	40
Mrežne poveznice	40
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI.....	41
SUMMARY	42